

Három igaz szó, Kéry kenyér jó!



**A XX. század utolsó kétharmada
Kéry László András szemszögéből**

CSALÁDTÖRTÉNET

Basel, 2021

A XX. század utolsó kétharmada Kéry László szemszögéből

Ha az ember már megérte a 86. évet, akkor ugyancsak “dicsekedhet” azzal, hogy ebben az életben mi mindent megélt! Baráti társaságban ez már sokszor előfordult. Most viszont, amikor Halbritter Ernő unokaöcsém noszogatót, hogy ezt a XX. század utolsó kétharmadát le kellene jegyezni Kéry szemszögből az utókornak, nekiülök a munkának! Sajnos a Szupper család győri ágában én vagyok a legidősebb. Azt már persze én is megéltém, hogy az ember megakadt valamiben, s már nem lehetett senkit megkérdezni, hogyan is volt. Talán ez is ösztönöz arra, hogy megpróbálom emlékezeteimet felújítani, s feljegyezni, még ha ennek jelentősége messze nem olyan, mint a pár éve kiadott Pattantyús Ábrahám Dezső bácsi memoárjai.

Tehát kezdésre rövid időt a Kéry család történetére fordítok! Hiszen az utódok élete nagy részben befolyásolódik az ősök életéből és a megadott történelmi eseményekből! Több mint 40 éve vagyok családfa kutató. Az első családfakutatást még apámmal csináltam talán a negyvenes években, amikor be kellett bizonyítani az árja származást. Autóval elmentünk Tárkányba, a Pannónhalmától keletre fekvő faluba. Emlékszem olyan zivatar volt, hogy alig lehetett kiszállni az autóból. Az ottani katolikus plébános segítségével találtunk egy sereg Kéryt.

Amit megtudtunk, hogy 1772. február 9-én egy 32 éves Kéry György Tárkányba nősült, s elvette a Tóth (sic) Johann notár Éva lányát. Ugye akkoriban az volt a szokás, hogy az esküvőt mindig a menyasszony falujában tartották. Ez a Kéry György takács volt. Az akkori papok szégyenére nem írták be a matrikulába, hogy a vőlegény honnan származik. Így sokáig nem tudtuk, hogy tulajdonképpen ez a György Győrszentmártonból származott. Azt viszont tudtuk, hogy György fia József felnőtt korában quasi visszaköltözött apja falujába. Ezt csak időben később kutattam ki, hogy György, aki Tárkányba nősült egy szentmártoni Györgynek és Damján Erzsébetnek volt a fia. Született 1740-ben. Évekkel ezután, amikor a Démyeket kutattam Felpécen (Föpec), az ottani matrikulákban találtam egy sereg Kéryt, ugyanazon keresztnévvel, sőt a Felpéci Kéryek is takácsok voltak. Felpéc egy “kuriális” község volt. 1721-ben hirdettek ki egy kiváltságlevelet, mely szerint a község minden lakója nemességhez tartozott. Innen volt a névben az „y” is. A szentmártoni Kéryek rendkívül büszkék voltak az ypszilónukra.

Sajnos a direkt leszármazást Felpécrel nem tudtam bebizonyítani, mert a faluban a plébánia leégett, s így az anyakönyvek csak 1740-től maradtak meg. Volt viszont az ellenreformáció idejében (Pázmány Péter hercegprímás született 1570-ben) egy Kéry Balázs nevű evangélikus pap, akit a Pázmány idejében Pozsonyba rendelték.

Ott akarták őt sok más hittársával meggyőzni, hogy térjen vissza az “igaz” keresztény hitre, a római katolikusra. Úgy látszik Balázst valóban meggyőzték, mert amikor hazatért, az egész falut vissza akarta hozni a katolikus hitre. A falu viszont nem követte őt, s a történelem szerint el is zavarták a faluból, úgy, hogy a szőlője kis pincéjében élt, s fejezte be életét. Ezt a históriát Felpécen meséltek nekem. Felpéc még mindig evangélikus, mint a szép nagy templomuk, amit 1620-ban építettek.



1. Felpéci evangélikus templom 1670.

Térjünk vissza a győrszentmártoni Kéryekhez. A Szent Márton hegyén épült a Szent Benedek-rendi monostor (apátság). 1965 óta a település az apátsággal közös Pannonhalma nevet viseli. Pannonhalma elnevezés Kazinczy Ferenc költő és Guzmics Izidor bencés szerzetes levelezésében fordult elő először. A körülötte épült falut 1965-ig Győrszentmártonnak nevezték.



2. Pannonhalma 1938.

Abban az időben nagyon sok szerzetes élt a monostorban. Tehát egy takácsnak kitűnő piac, a szöveteket csak fel kellett vinni a hegyre. Ez jól ment mindaddig, amíg a rafinált angolok ki nem találták a szövőgépeket. Így a takácsmesterség elvesztette a létjogosultságát, a Kéryek elszegényedtek, az utolsó Kéry fenn a “várban” (úgy hívják talán még ma is a monostort) portás lett. Annak fia ugyancsak Endre viszont nagyanyám szerint először bencés akart lenni, de aztán a várbeli rossz hírek miatt a pékmesterséget tanulta ki.

Dr. GYÖRGY KÁROLY ügyvédi irodájából.

Törlési nyugta.



Schöndl János és neje sz. Friedrich

Franciska ezennel feltétlen beleegyezésünket adjuk, hogy a Kéry
Endre és neje sz. Kukorelli Irma tulajdonát képező és a győri
3440 sz. tkvi betétben A 1-2 sor 2381/5 és 2382 hvez. alatt fel-
vett ingatlanokra C 1, 2 sor alatt javunkra 30,000 K tőke és jár.
erejéig bekebelezett jelzálogjog minden további megkérdezésünk
nélkül telekkönyvileg töröltesseék, illetve annak törlése bekebe-
leztesseék, minthogy fenti összegre nézve teljesen kielégítve let-
tünk.

Kelt Győrött, 1920. évi február hó 6.-án.

Előttünk:

Lörinczy János
tanu.

Peller János
tanu.

Schöndl János
Friedrich Franciska

717. sz.
Mh. 1920. Törölve bekebelezett.
Győri telekhelyi hivatal.

függőben
törölve.

Próbáltam megtudni, mennyi pénz lehetett ez akkoriban.

Egy alkalommal Bécsben voltam a híres Baumgartnerhöhe-i bécsi „Lipótmezőn”. A neve ma Otto Wagner kórház. Ő volt az építész, s honorálja épp úgyszintén 40.000 koronát tett ki.

Jött az első világháború. Nagyapámnak be kellett vonulni, ha nem tévedek, nagyanyám úgy mesélte, hogy az Isonzó vidékén szolgált. Ismeretes, hogy milyen körülmények voltak ott. A sziklába beásva kellett a katonáknak egy hetet kibírni. Azután visszavonulhattak egy táborba, ahol a pihenés mellett minden egyéb katonáknak való berendezés megtalálható volt. Nagyapám túlélte a háborút, de 1923-ban, amikor az apám már fenn volt Pesten közgazdaságtudományt tanulni a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán (mai elnevezéssel a Budapesti Corvinus Egyetemen), a háborúban szerzett betegség következtében meghalt. Így apámnak haza kellett jönni, először le kellett tenni a pékmester-vizsgát, csak azután vezethette az üzemet.

A fiatal pékmester tehetséges kereskedő volt, az üzem jól működött. Több fióküzletet nyitott, fontos intézményeknek szállított kenyeret, s süteményt.

A szociális élet is fontos lehetett, aminek tanúja a sok szép fénykép bálokról, eseményekről.

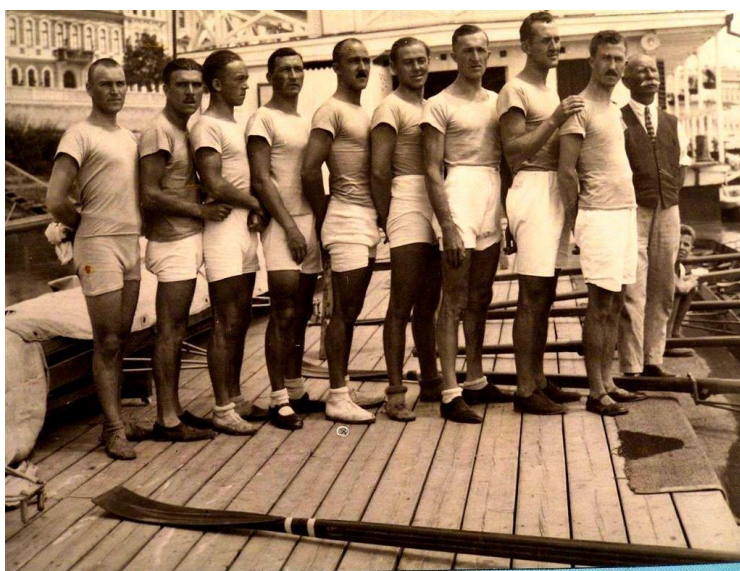


6. Magyarbál, Bandi és Mancsi 1928.02.15.

Apám alapító tagja volt a Győri Torna Egyletnek, minek attraktív regattaháza a régi révfalusi híd mellett ma is működik. A nyolcas csónakban volt aktív evező.



7. Regattaépület 1930.06.10.



8. Kéry Endre (középet) és evezős társai 1930 körül



9. DKW Kéry Lackó 1936.05.02.

A szóbeszéd szerint, amikor akart venni egy motorcsónakot, “nyitott” egy csónak képviselőt és így sokkal olcsóbban kapta meg a csónakját. Hamarosan autóra is telt, ha jól tudom motorbicikli mellett az első autója egy Chevrolett lehetett, majd egy német DKW, az Audi őse, amiben már én is ültem. A háború alatt két Csehszlovákiából származó Aero-kocsija volt, egy személy, és egy kisteher.

Győr valószínű már a XIX. században, vagy még előbb is Bécs közelsége miatt híres volt a disznó-hizlaldákról. Így apám is azt gondolta, hogy az egy jó befektetés lenne. A Marcal déli partján volt három hizlalda egység, annak közepét megvette. Sokat mesélem itt Svájcban, hogy hogyan tartották akkoriban a disznókat. Volt egy lefedett épület homokkal, aztán a kifutó, ahol a vályúba kaptak az állatok eledelt. S végül egy “úsztatóban” fetrenghettek, ha meleg volt. Abban az időben is úgy volt, hogy apám, és a többi hizlalda tulajdonos (legnevezetesebb volt a Nirnsee család) hamar akart meggazdagodni, mégis ilyen állatbarát berendezéseket tartottak. Hasonlítsuk ezt össze a mai nyugati „nagyüzemekkel, ahol az államtól előírt 2 négyzetméter elég” egy anyakoca és kicsinyei számára!



10. Szállások 1938.08.01.

A malacoktól most vissza a családhoz!

1933-ban mendemonda szerint apám megtudta, hogy ha igaz Bakonyszentlászlón a Szupper lányok egy színdarabot adnak elő, és nagybátyjával, Bakos Lacival és unokatestvérével Pardavi Ferivel elmentek Szentlászlóra az előadásra.

Apánk tehát ott ismerte meg anyánkat Szupper Piroskát. Az eljegyzés Vecsenyben volt.

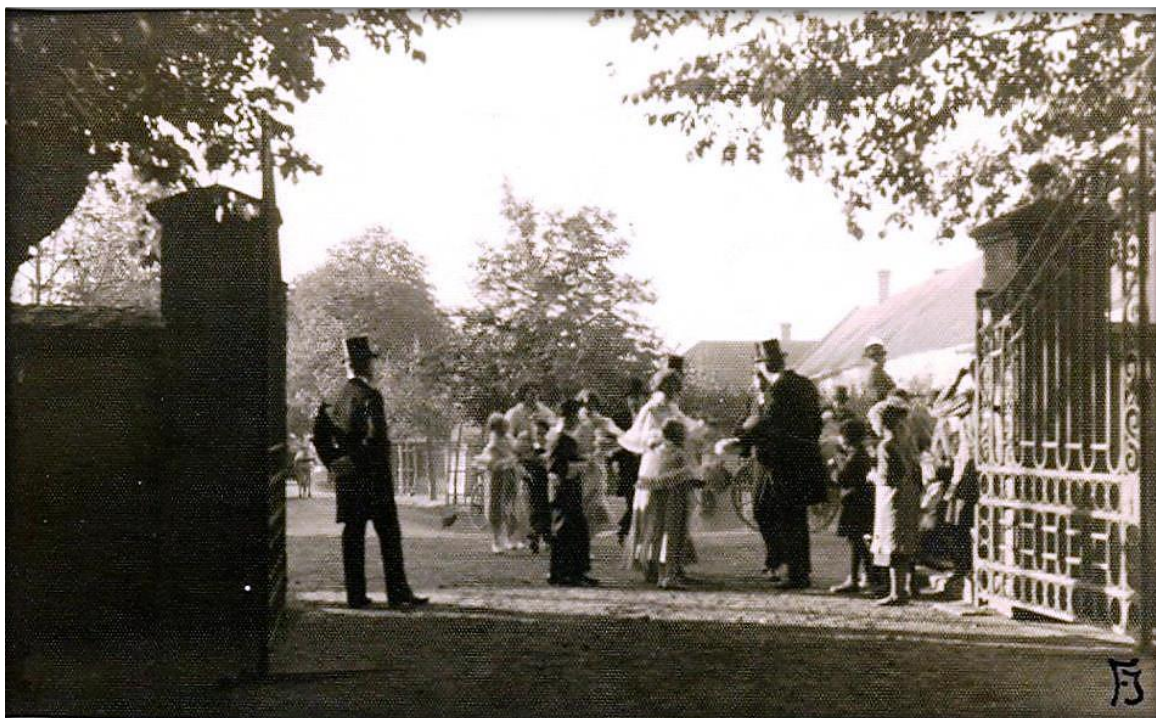


11. Eljegyzés 1933.04.01.

A rédei Esterházy gróf gyermekei hasonló korúak voltak, mint az idősebb Szupper lányok és együtt szoktak teniszezni. A kapcsolat jó lehetett a „földesúr” és a főintéző családja közt, mert a gróf megengedte, hogy a főintéző második lánya 1933. október 7-én a kastély kápolnájában esküdjön.



12. Esküvő Rédén 1933.10.07.



13. Kapubejárat 1933.10.07.

A nászút Pestre aztán pedig Lillafüredre vezetett. Ehhez egy érdekes anekdota, hogy anyám halála után iratai közt megtaláltam a Lillafüredi nászút összes számlait, amiket 1933-tól ugye 1995-ig őrizgetett. Talán négy éve írtam a szálloda igazgatójának, hogy mit találtam. Ő szívesen elfogadta a több mint 70 éves “dokumentumokat”. Állítólag épp beilletek egy akkor tervezett szállodai kiállításba.



14. Lillafüredi kép 1933.10.10.



15. Bandi, Papi 1933.10.10.

A Kálvária utcában lévő talán a 200 éves házat véleményem szerint a Mária Terézia idejében betelepített **Külső-Ausztria??** lakói építették. Tudniillik itt Bazel közelében a Rajna jobbpartján nagyon sok olyan házat lehet még ma is látni, melynek a kapuja tipikus, németül „Korbbogen”, talán magyarra fordítva „kosárvű” szerkezet. Azonkívül a régi győri családneveket itt Bazel környékén is meg lehet találni, mint Kuster, Hettinger stb.

A Kálvária utca Nádorváros része volt. Itt lakhattak a szegényebb emberek. Így a házak is több lakásra voltak felosztva. Tehát a lakóknak fel kellett mondani, hogy két nagyobb lakást tudjanak elválasztani, nagynénémnek, aki 1931-ben házasodott, s szüleimnek.

A nászút után anyámnak is megkezdődött a szokatlan munka! Korán reggel a kocsisoknak ki kellett adni a kenyeret, s süteményt, hogy aztán lovas kocsival időben érjenek a fiókokba, illetve fontos szervezetekbe.

1934. november 25-én megszülettem én. Egy vecsenyi fiatal lány, a Böködi Mancsi lett a dajkám. Így anyám továbbra is dolgozhatott a pékség számára.

Így telhetett el az idő 1936-ig, akkor megtörtént a katasztrófa, a pékség leégett. Az elbeszélés szerint az égő pala-szilánkok (Eternit) egészen a Szent György térig röpködtek. Arról sose hallottam, hogy rájöttek-e mi lehetett a tűz keletkezésének oka. Így viszont meg volt a lehetősége annak, hogy a régi, talán több százéves pékséget egy modern épülettel helyettesítsék!

Győr akkor leghíresebb építész Lakatos Kálmán tervezte és építette a “Győr első villanyerővel berendezett” sütőüzemét, ahogy a céges boríték azt reklámozta.



16. Leégett pékség 1936.05.10.



17. Újjáépült pékség 1936.12.10.

Az új épület nagyobb lehetőséget nyújtott, 10 alkalmazott is volt a kocsisokkal, s bejáró péklegényekkel együtt.



18. Péklegények 1938.03.01.

A borítókön a fiókok címe is jelezte, mennyire fejlődött a később a kommunisták által elnevezett „Első Számú Kenyérgyár”.

Tehát a „kenyérgyár” működött, fejlődött. A disznószállítás úgyszintén. Apánk úgy látszik kedvet kapott a parasztkodásra, mert földeket vett, s a disznószállításra egy tehénistállót is építtetett. Győrött élénk volt a szociális élet a vecsenyi nagyszülőkkel és a győri rokonsággal, különösen a báli szezonban.



19. Magyar bál, 1941.02.25.



20. Gazdatiszti bál 1941.

Sajnos jött a háború. Apánk 1903-ban született. Az első világháború után a szokásos korban nem hívták be újoncnak. Most viszont, ha jól tudom 1941-ben vagy 1942-ben kellett neki bevonulni. Szerencsére érettségije révén "karpaszományos" lett és sofőr. Nem sok olyan katona volt, aki, mint "újonc" a saját autójával vonult be a kaszárnyába. Egyszer anyámmal meglátogattuk a kiképzési időben, a komáromi laktanyában. Ott egy szépen berendezett szobában fogadott bennünket. Anyám nagyon megnyugodott, hogy milyen szépen, majdnem luxusban lakik. Sokkal később derült ki, hogy jó apám a látogatás napján éppen zárkában lett volna, de egy baráti tiszt átadta neki a lakását, nehogy a feleség kétségbe essen.

Ebben az időben anyám mindent egyedül csinált. Kóczán Aladár bácsi, anyánk unokatestvérének, Dokupil Dezsőnek apósa, nyugalmazott tanár segített, kijárt a szállásokhoz eleséget kiadni, na meg flóbertjével, szenvedélyes vadász lévén a varjakat irtani. Állítólag a varjakból kitűnő "tyúklevest" lehetett csinálni.



21. Csángó kislányok 1941.06.01.

Sajnos a komáromi szép idők eltelték, apámat vitték keletebbre. Nagyon részletesen már nem tudom, hogy is volt. Biztos az, hogy a Hitler-Sztálin megegyezés szerint a minoritásokat "haza" kellett telepíteni az anyaországba. Így apánk is, mint sofőr a csángókat az akkori Romániából Újvidékre hozta.

Aztán tovább keletre is kellett neki menni, mert onnan hozott nekem a Bug folyó partjáról egy botot. Sajnos azt se tudom, hogyan sikerült neki leszerelni, mert olyan 1944 márciusában, amikor németek megszálltak hazánkat már biztos itthon volt. A pékség jól ment. Ezt jól érzékelteti Imre Béla írása:

Moziban, színházban, újságokban olvashattuk abban az időben az alábbi hirdetést: „Három igaz szó: Kéry kenyér jó”. Valóban, jó volt a *Kéry Bandi* bácsi és péklegényei által sült kenyér. Fehér, barna, félbarna, rozs-, komlós kenyér volt Kéryék specialitása. Nem volt akkor divat a sorbanállás, de előfordult, hogy Kéry uram Kálvária utcai boltja előtt, amikor híre ment, hogy most vették ki a kemencéből a kenyeret, a háziasszonyok sorban álltak.

22. Három igaz szó

Imre Béla a megbecsülést szerzett régi iparosokról, polgárokról írt visszaemlékezéseket (Imre Béla: Városomról. Városunkról – Válogatás Imre Béla újságíró írásaiból, 139. oldal, Győr, Hazánk Könyvkiadó Kft.).

Az ismert régebbi jelszó „három igaz szó, Kéry kenyér jó” még mindig érvényes volt. Sajnos nem tudom, ki találta ezt ki, itt nyugaton ilyen jelszó kitalálása biztos egy vagyonba került volna.

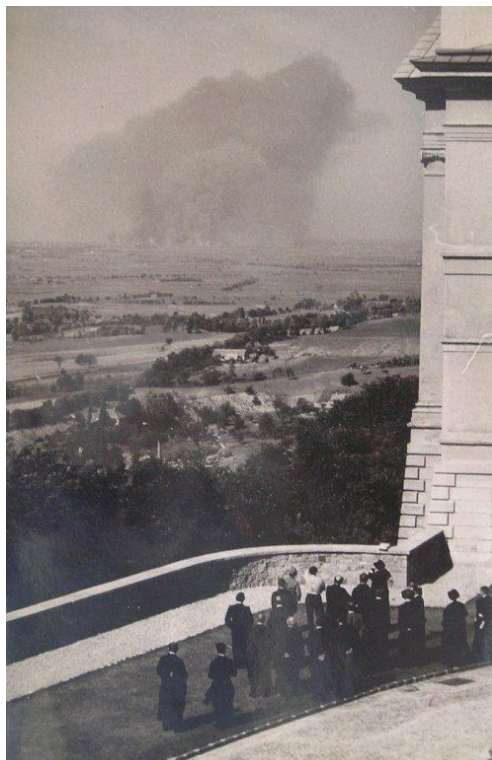
Sokféle kenyeret kreált vagy apám, vagy az aktív alkalmazottai. Talán a leghíresebb a rozskenyér volt. De készítettek krumplis kenyeret is. Volt egy nagy kazán, amibe a burgonyát főzték meg. Aztán azt meg kellett pucolni, s egy nyomóval vékony „hurkákra” kicsinyíteni. Ha így lehet mondani, volt még egy másik régi szokás.

A háziasszonyok maguk készítették a tésztát, abból csinálták a kenyeret, amit aztán elhoztak a pékségbe megsütni. Az „élesztőt” is nálunk vették, majd az első kenyértésztából egyik alkalomból a másikra eltettek a kis darab „kovászt”. Persze a kenyérükön egy papírdarab igazolta, melyik kié. Néha voltak problémák is, ha a kis papírcédula leesett. Egy másik „terméket” azóta se láttam. Böjt idejében a búzát kicsíráztatták, s ha az talán 5 centi magas volt, ledarálták, s megtoldották liszttel, s tepsiben úgyszintén elvitték a pékhez. Ezt úgy hívták, hogy csiripiszli. Egy nagyon édes, majdnem émedlygös „eledel” volt. Ilyesmit se Ausztriában, se Svájcban nem láttam.

Nem csak a fiókok akartak mindig több kenyeret és zsemlét, kiflit, de a különböző kórházak, iskolák is. Miután Hitler megtámadta Lengyelországot sok lengyel katona menekült országunkba, Győrbe különösen. Itt volt egy lengyelkórház, ahova úgyszintén szállíhattunk. A lengyel tisztekkel nagyon jó volt a kapcsolat, nem egyszer voltak nálunk vacsorára meghívva. Egy alkalommal véletlenül Medgyasszay Lajcsi bácsi is Győrben volt. Ő, mint szenvedélyes magyar nóta énekes elragadtatta az énekével a lengyel tiszteket.

Idővel két menekült lengyel katona jött hozzánk dolgozni, az egyik, Stanislaus sofőr lett, a másik János kocsis.

Apámnak nagy tervei lehettek, mert megrendelt egy gépet, „Kéry keksz” felírással. Sajnos az sose lett kipróbálva. A bombázások a német megszállás után április 13-án Győrben is megkezdődtek, emiatt a szülők engem Dóri nénivel - aki a második gyermekét, Mátyást várta - elküldtek Mór mellé Szupper nagypapáékhoz Árkipusztára. Amit ott átéltünk azt már a Szupper Clanban részletesen leírtam.



23. Győr bombázása Pannonhalmáról 1944.04.13.

Októberben jöttünk haza Győrbe, mivel az oroszok már átkeltek a Dunán. Számunkra Kálvária utcai lakók számára ekkor jött a legközelebbi bombázás október 23-án. Ha riadó jött mindig átmentünk a barokk Kamillus templom kriptájába, gondolván, hogy az még egy bombát is kibír. A kriptában volt Winkler Mihály pápai kamarás, plébános, Pócza Ernő és Szalay Alajos káplánok, a már ismert Németh Pista (Hurka Pista) a két bakfis lányával, feleségével és fiával, aztán Bodócs család a Kamillus utcából. Egy jókora bomba esett a toronytól talán 20 méterre. Ugyancsak mozgott minden, potyogott a kétszáz éves vakolat. A villany kialudt. A sötétben megszólalt a két bakfis lány jajgatva: „Kamarás úr oldozzon fel minket”, ismételve, majd a kamarás úr mély hangján: „még ráérünk lányok, ráérünk”. Aznap mindannyian zavartak voltunk, ott tudniillik nem volt védelemnek valami páncélajtó, csak a régi pincelejárat kétszáz éves faajtaja. Az nem tartotta fenn a légnyomást!

Az élet ment tovább. Emlékszem egyszer Frint Tibor bácsi, valószínű Anti bácsi is és apám összeültek megtárgyalni, mit csináljon a család. A Frinték már quasi becsomagoltak, hogy mennek nyugatra. De aztán az volt a vélemény, hogy amit lehet hallani az oroszokról, az csak német propaganda! Ha valóban tudták volna, mi jön!

Győrben két úgynevezett bolgárkertész volt a mi szállásaink szomszédságában. Ők nyáron kárpátaljai munkásokat foglalkoztattak. Mivel viszont már 1944 őszén nem volt a kertészeknek tennivalójuk, s a ruszinok a front miatt nem tudtak hazamenni, apám foglalkoztatta őket, s a házukban is laktak. Volt két 20 éves lány, mindkettő neve Jakab

Juliska. Valószínű unokatestvérek lehettek? Aztán még egy idősebb férfi, a lányoknak nagybácsija, meg egy fiatalabb legény. Később már, nem tudom még 1944-ben vagy 1945-ben egy román katona is nálunk rekedt. Emlékszem arra, hogy amikor megérkezett, nem tudom honnan, az összes ruháját a kemencében elégették, mert tele volt tetűvel.

A szállásokról csak annyit tudok, hogy apám pár disznót behozatott a Kálvária utcai házba, úgyszintén a teheneket. A lovak mindig az itteni istállóban voltak. Ekkor apám 41, anyám 31 éves volt, s meg kellett nekik tanulni tehenet fejni.

1945 elején Győrben is a nyilasok uralkodtak. Egyszer, hogy miért nem tudom, de apámat is elvitték. Szerencsére Luca néném még Árkipusztáról német százados ismerőse, Heinz, akkortájt Győrben állomásozott, s az ő segítségével szabadulhatott ki apánk...

1944 végén, valószínű ismeretes, hogy Szupper nagypapa Lola mamával, Luca lányával s Abonyi Bandival karácsonyig Árkiban maradtak. Én csak azt tudom, hogy rettentő dolgokat éltek át. A Vértes, s Árki és Mór is többször váltott frontot. Hol németek, hol oroszok szállták meg a pusztát. Tudtommal egy német "visszaszerzés" idejében sikerült nekik lovas kocsival Győrbe menekülni. Talán ők voltak az első menekültek, de azután a Kéry ház volt a nyugatra menekülők számára az utolsó pihenő vagy utolsó állomás.

Az oroszokat a nagy pincében vártuk. Ez egész pince ágyakkal volt kirakva. Legbelül az ágy alatt feküdt Szupper Luca nagynéném és Kelemen Ili, Medgyasszay Lajcsi bácsi nővérének lánya. (Kelemen Béla bácsi ácsi református pap és 20 éves Ili lányuk nálunk ragadtak.) Szegény Béla bácsi, mint optimista református pap, a szép arany zsebóráját még mindig nyitottan hordta a zakóján. Persze az első orosz azt azonnal észrevette és elvette. Most jut eszembe Dezső bácsi elbeszélése, hogy neki viszont az amerikai katonák vették el az aranyóráját. Tehát nem volt nagy különbség! Az első éjszakát, március 28-át még leírni se tudom, vagy akarom. Egy részeg orosz katona menekülés közben meglőtte a saját szláv testvérét, a nagyobbik Juliskát. Ez volt nagyszerda éjjel, nagypénteken meghalt a lány. Egy egyszerű falárában temettük el szegényt a kertünk virágágyas részében. A többi ruszin még a temetést se várta meg, azonnal elindultak hazafelé. Soha többet nem hallottunk róluk! Március 29-én egy orosz generális őrt állíttatott a kapunkba, így más tomboló katona nem tudott bejönni a házba. Az oroszok lefoglalták a pékséget. Leszerelték s elvitték a modern gépeket. Kenyeret csak úgy lehetett sütni, hogy minden férfit beállítottak dagasztásra.

Apánk szegény az utolsó időkben még megtelítette a lisztraktárt gondolván, hogy így talán megőrzi vagyonának egy részét. Tévedett. A több vagon lisztből ajándékként visszakaptunk 6 zsákot. Ez annak volt köszönhető, hogy Szupper nagypapa a szlovák tudásával tudott beszélni a „nacsalnyikkal”, akinek tetszett, hogy nagypapának 6 lánya volt, ezért az apám lisztjéből ajándékozott neki 6 zsákot.

Különben ez a nacsalnyik egy jó ember lehetett. Tudniillik az U formájú háznak a város felé néző padlása egy akna áldozata lett. A szomszédságból így egy sereg nő jöhetett a kilótt padláson keresztül a házunkba. A nacsalnyik aztán foglalkoztatta is őket. Az óriási udvar olyan 15 cm-es bazalt kockákkal volt kirakva. Azt kellett a nőknek minden nap felmosni. Kövek közti homok nem zavarta az oroszot.

Villany nem volt, se telefon. Az ember mégis megtudta mi minden történt a városban. A velünk szemben lévő Kamillus plébánián egy részeg orosz agyonlőtte a fiatal Szalai káplánt. Erről jóval később a győri újságban (Kisalföld, 2005. március 26. - A Kamillus káplán mártírja) is megjelent egy cikk. E szerint az orosz azt mondta, mindenki adja

oda az óráját (csaszi volt akkor a legérdekesebb dolog nekik). Ha valakinél talál még egy órát, akkor azt agyonlövi. Miután az orosz katona megtalálta a káplán zsebébe az órát, azon nyomban agyonlőtte.

Az újságban valóságnak nem megfelelően azt írták, hogy a Kéry péknek a lánya csúsztotta be óráját Szalai zsebébe. Anti bácsi ezt felfedezte, s azonnal reklamált a kiadónál, hogy ez nem igaz. Kéry pék egyik lánya, Mancsi néni már 50 éves volt, s ez időben a balatoni nyaralójában tartózkodott. Egy másik Kéry pék lány (húgom Zsuzsanna) még csak 10 nap múlva született meg. Az újság azt állította, hogy egyházi oldalról kapta a helytelen állítást, és nem voltak hajlandók az egész cikket korrigálni. Valószínű a Szalay Alajos tisztelendő reverendájába az órát Böcskei Mancsi, a szomszéd leánya tehette be.

A püspökvárban Apor püspököt, mivel meg akarta védeni az ott biztonságot kereső nőket, úgyszintén agyonlőtték. Apor püspök özvegy báró Trautenberg Frigyesné, született Almássy grófnő, Árkpuszta birtokosának unokaöccse volt. Hogy nagyapám találkozott e vele régebben, azt nem tudom. Mindenesetre húsvét vasárnap a temetésére nagyapámmal együtt elmentünk. A Karmelitáknál bizonytalan idők dacára rengeteg ember gyűlt össze. Csak a templomba lehetett bemenni a kriptába már nem.

A "felszabadulás" utáni vasárnap megszületett kishúgom. Már akkor be lehetett menni a kórházba, s az új csecsemőt egy ruháskosárban hozták haza. Hála istennek ott voltak a tehenek, így a csecsemőnek volt mit enni, anyánk ebben a rettenetes időben nem tudott szoptatni. A napok, hetek múltak. A pékség, s udvar mindig tele volt oroszral.



24. Kéry Zsuzsi 1945. 04. 07.

A kapu melletti őrnek viszont sokat köszönhattünk, mert más részeg orosz nem jöhetett be a házba.

Mi gyerekek sereg butaságot csináltunk. Pont apám földjén hagyták ott a németek azokat az ágyukat, amikkel meg akarták védeni a várost. Mi kamasz kölykök ezt felfedeztük, s odajártunk „játszani”. A németek az ágyukat valószínű használhatatlanná tették, de egy sereg lövedék volt a közelben. Mi azokat széjjelszedtük, kiszedtük a makaróni formájú löport, s azt élveztük, ha az ember azt meggyújtotta, mint akció-reakció elven sisteregve repültek.

Nagyon sok fiatal kölyök ráfizetett az ilyen halálos játékra, vagy az életével, vagy a kezével. Ha jól emlékszem a nyáron már lehetett fürdeni a Rába folyóban vagy a városi strandon. Ott láttuk elképedve, hogy a Püspökvár alatti regatta oldalán az orosz katonák meztelenül fürdenek. Ez Magyarországon akkor még ismeretlen volt. Azt viszont nem tudtuk, hogy a katonák az egész világon, ha van lehetőség így fürdenek. Azt, hogy a Rábába bedobott kézigránatokkal halásztak, azt 60 évvel később P. Ábrahám Dezső bácsi memoárja szerint az amerikai katonák is úgy csinálták Bajorországban.

Ahogy az orosz megszállás elől az emberek nyugatra menekültek, most minden fordítva lett. A háború véget ért, a menekültek most nyugatról jöttek haza. A Kéry ház újra egy stáció volt, ahol a szegény reménytelen emberek kicsit kipihenhatték magukat. Ez a «kirándulás» Ausztriában, Németországban se lehetett nagyon kellemes. Nem tudhatták, hogy a családjuk többi tagjai hol lehetnek! Táborélet. Milyen lehetett az ellátás! A menekült-élet mindenütt hasonló! A háború véget ért mindenki remélte, hogy most nyugodt normális életet várhat. Ki gondolt diktatúrára, hidegháborúra? Az első

hazatelepülő Szupper Pista bácsi volt Vilma nénivel. Judit lányuk már előbb hazajöhetett, másik lányuk Éva egy bajorországi táborban hozzáment Pirkner Dönci bácsihoz. Az embereknek a menekülés után nem maradt semmijük. Emlékszem jól, hogy Pista bácsi a még megmaradt kevés ékszerükből (egy láncból) egy két szemet levágtak, s azt próbálták pár pengőért értékesíteni valamelyik „goldgräbernél”.

Szupper Neszti nagypapa egyik unokatestvére (a kiskunhalasi Szuper Géza) érkezett Németországból. Hogy ő hogy tudott a mi egzisztálásunkról Győrben, azt nem tudom. A háború előtt több kapcsolat létezett Szuper Zoltán lányával. Böskével, aki Schubert Éva mamája volt. De Zoltán öccsével, Gézával alig! Hogy az a sok személy hol volt elszállásolva, az nekem egy rejtély. A mi lakásunkat ki kellett üríteni, mert az oroszok azt kenyérraktárnak használták. Az egykori garázsban laktak a férfiak, a mosókonyhában s a mellette lévő 2 szobában a hölgyek. Talán nagynéném Kéry Mancsi lakását is használhatták, hiszen ő családjával Balatonszepezden lakott. Nyár felé egy távolabbi rokon családjával is beállított: Fejér János „egykori” ezredes nejével, és 3 gyerekével. János első felesége elhalt nagyanyánk Boór Piroska unokatestvére, Moór Ilona Vilma volt. Ilona Vilma halála után szerencsétlen János saját unokahúgát Csonka motorgyáros lányát vette feleségül. A gyerekek a mamát „Ille-Billének” nevezték. Született nekik egy rendkívül okos és egészséges fiuk, a Jánoska, de aztán lány ikrek. Sajnos ők születéstől kezdve invalidusok voltak, nem tudtak járni, s beszédjük is érthetetlen volt. Az egész család az én szobámban lakott. János bácsi segített ampámnak a lovas kocsival fuvarozni. Mennyi ideig tartott ez, már nem tudom, lehet, hogy én már bevonultam Pannonhalmára, mire nekik sikerült valahova továbbmenni.

Talán a legutolsó „hazatelepülő” P. Ábrahám Dezső bácsi 2-3 kollegájával lehetett. Ők Bajorországból Dachauból jöttek autóval, ahová őket a nácik elhurcolták. Hála isten élve maradtak, nem úgy, mint a sok más tízezer!

A nyár vége felé lassan aktuális lett, hogy mi legyen velem, a négy elemi elvégeztem. Melyik iskolába menjek? Maros Církék bencés szerzetes jó barátságban volt szüleimmel. Ő ajánlotta, hogy adjanak be a pannonthalmi internátusba. Így lovas kocsival elmentünk Pannonhalmára beiratkozni. Vonat még nem volt. Ott megadták, mit kell csinálni. Minden ruhaneműmnek a 419-es számot kellett viselni. Az apácák csak így tudták megkülönböztetni, mi kié. Szeptember elején volt az igazi „bevonulás”. Én majdnem 11 éves voltam, de sokan alig 10 évesek. Bizony este a takarodó után sok „kisfiú” bögött a mama nélkül. Én valahogy megszoktam, mindig kistestvére vágytam, s húgom nagyon későn jött. Itt az osztályban viszont ott volt a sok egykorú barát.



25. Kiskéry, Kovásznai etc 1947.

Én szerettem ott lenni, csak az eledel! Annak dacára, hogy tandíjat vagy aranyban, vagy naturáliákban kellett fizetni, a háború vége után alig 6 hónappal az ellátás bizony nagyon siralmas volt. Rohadt savanyú káposzta, zsizsikes borsó, rántott leves. Tejet, vaját sose láttunk! Tízórait vagy uzsonnát rosszízű napraforgóolajjal, ecsettel kenték meg. A legjobb eledel lehetett a „Hitler szalonna”, ami tulajdonképpen sűrített lekvár volt. Ha az ember kapott egy csomagot az el lett osztva az egész osztály közt.

Tulajdonképpen helyes és szociális! Számomra, hogy ki, azt nem tudom, de egy felfedezésnek sokat köszönhettem. A mi házuk mellett a Kálvária utcában volt egy egyházi leányiskola óvodával. Én oda jártam.

Valahogy ki lett derítve, hogy az én óvoda apáca „nénimnek” a lánytestvére Pannonhalmán él, a férje a főapátnak volt a komornyikja. S mit tesz Isten a fiuk, Malkovics Frici velem járt egy osztályba. Ott laktak a vár alatt, csak le kellett menni pár métert a házukhoz. Frici aztán minden 10 órai szünetben hazaszaladt, s hozta nekem is a nagy zsíros kenyeret, abból a csomagból, amit szüleim Malkovicséknak küldtek.

A régi, még háború előtti tradíciót mégis megtartotta az iskola vezetősége. Az advent előtti diákbált nem szabadott kihagyni! Hogy milyen csodákkal jártak el az apácák, azt nem tudom, de a büfében mindenféle finom dolgot lehetett kapni. A problémám az volt, hogy az apanázsom nem jött meg időben. Majos Laci barátom ugyanúgy járt. Számomra ma is megmagyarázhatatlan, hogyan lehetett neki egy doboz cigarettája. Mi két elkeseredett kölyök mit csináltunk bánatunkban? A cipőpucoló helységben elkezdtünk cigarettázni. Egyiket a másik után, míg a doboz ki nem ürült! Nem mintha ez nekünk ízlett volna, csupán a frusztrált gyerekeknek volt ez egy kiút! De ennek aztán meg lett a következménye! Rosszul lettünk, s az egész éjjel szaladgáltunk, hánytunk! Egy dologra azonban jó lett ez a meggondolatlan csíny, ezután, legalább is én sose cigarettáztam életemben. Sajnos Majos Laci Amerikába került, s fiatalon meghalt, így nem tudom, hogy ő is így járt volna!

Az ellátás mellett még egy fontos dolgot kell megemlíteni. A központi fűtés nem működött, mivel az apátságnak már nem volt se szene, se fája. Már karácsony előtt olyan hideg volt, hogy a mosdónkban befagyott a víz. A lábunkon fagyfoltok jelentkeztek. Amikor karácsonyi szünetben hazamentem a fagyfoltokat egy ősi szokással gyógyítottuk. Forró víz után hideg vízbe mártva lábunkat váltakozva. Úgy látszik, hogy segített, mert utána nem volt bajunk az elfagyással.

Az első osztályban a fiatal Tihanyi Bánk volt a prefektusunk, osztályfőnökünk és latintanárunk. Bánk ugyan mindent megtett az osztályért, például Mikulásra egy speciális latin szöveget kreált. De történtek azonban események, amik utólag érdekesnek tűnnek. Egy alkalommal valaki a fekete táblára valamit felfirkált. A kérdésre, ki volt az, senki sem jelentkezett. Bánknak volt egy nevezetes spanyolnádja, legalább is mi úgy hívtuk! Na, ez a spanyolnád aztán működésbe lépett, amikor mi már mindannyian pizsamában voltunk! Érdekes módon ilyen dolog többször előfordult. Egy másik esetben a katedréről eltűnt három mogyoró. Itt se derült ki, ki vehette el azokat. Így a spanyolnád újra használatba lépett. Volt, aki újságpapírral bélelte ki a nadrágját.

Karácsony előtt ismertették az osztállyal, hogy Bánkot a főapát áthelyezte egy gazdasági beosztásba Tarjánpusztára. Érdekes következmény... a sok spanyolnád használat dacára az egész osztály bőgött, amikor Bánk elbúcsúzott! Mint ahogy az olaszórán tanultuk: Bánk „severo ma giusto” tehát szigorú, de igazságos volt számunkra.

Utódja Jámbor Fidel lett, akit a csanaki plébániáról helyeztek át hozzánk. Neki nem volt spanyolnádja, de mégse szerettük annyira, mint elődjét.

A második osztályban Vida Szabolcs lett az osztályfőnök. Szabolcs úr sokat tett az osztályért. Szerkesztett egy osztályújságot. Nekünk kellett történeteket, „sketch”-eket írni, amit aztán ő legépel. Nem dicsekvésből, de a valóságot szolgálva megjegyzem, hogy az osztály engem választott meg „osztálytitkárnak”. Ezért is, de másként is én elég sokat írtam az újságba. Szabolcsnak volt már egy filmfelvevője (mondjuk régi videokamera), amivel az osztály tagjait felvette. A pszichológia is érdekelte, mert volt,

vagy van egy szisztéma, amin csupa többé-kevésbé ronda személyt ábrázolt táblákból kellett kiválasztani, melyik tetszik legjobban. (Ezt Ferenczi Sándor pszichiáter találta ki). Érdekes módon az osztályban sok László volt, de mind városi, egy se falusi! Mi aztán így megalakítottuk a „Reakciós Lászlók Szövetséget”. Tagok voltak: Majos Laci, Alex Laci, Rusvai Laci, Simon Laci, Kéry Laci, tiszteletbeli tagok Kiskéry Loránd, és Kovásznay Péter.

A legnagyobb esemény számunkra a második gimnáziumi év végén, László napon, június 27-én apám hozott autóval Győrből egy dobostortát, amin az „RLSZ” volt olvastott cukorral írva. Szabolcs úr megengedte, hogy mi a tortát a tanári ebédlőben fogyasszuk el!

A tanáraink közt természetesen volt, akit szerettünk, volt, akit ki nem álltunk! Az egyik legnépszerűbb volt Szigeti Kilián ki éneket tanított, s a kórusnak volt a karmestere. Volt egy „kis kórus” és egy „nagy kórus”. Magam a kis kórus oszlopos szopránja voltam!



26. Kis kórus Szigeti Kiliánnal 1947-ben

Kilián megismertette velünk Bartók és Kodály által gyűjtött ősrégi magyar népdalokat. 10 évvel később, amikor már Bécsben voltam emigrációban, s egy unokabátyám Bartók 42 darabját hegedűre játszotta, én azt Kiliánnak köszönhetően mind ismertem.

A kórus minden vasárnap énekelt a pontifikális szentmisén. Kilián egy karácsonyi kantátát is „komponált”, amit aztán betanultunk, sőt a győri bencés iskolában is előadtunk.

De Pannonhalmán az olasztanárunktól, Luigi Leoncinitől is tanultunk híres olasz zenét, például a Nabuccóból a «Va pensiero» kórust, ami már akkor Olaszország titkos himnusza volt, vagy a Végzet hatalmából a „la vergine degli angeli”-t.

Szaladt az idő. A harmadik, mi úgy számoltuk, hogy gimnáziumi osztály, hivatalosan neve pedig hetedik általános volt.

Mint kisközműzisták még nem igen éreztük a falakon kívüli kommunista szelet. Ezután a vihar jelentkezett, mikor 1948 nyarán az egyházi iskolákat államosították.

Az 1948-49-es tanévben Pannonhalmán beállítottak a civil tanárok. Erre már részletesen nem emlékszem, de én maradhattam bentlakó. Majos Laci barátom már nem. Ő kinn lakott Kalmár rajztanárnál, mint bejáró. Az RLSZ többi tagja nem is jött vissza Pannonhalmára.

Az igazgató Pálmai József, egy nagy hasú, de jóindulatú ember volt. Még a civil olasztanárokat is elzavarták, hazamentek Olaszországba. Helyette egy szikár vénembert neveztek ki olasztanárnak, akit mi csak pipistrello-nak (denevér) hívtunk. A magyartanárunk egy nő volt. Bizony sokszor kitoltunk vele, egy trükk volt az, hogy tartsuk meg az órát a millenniumnál! Amikor aztán odaértünk, mindenféle kifogással eltereltük a tanárnő figyelmét, így nem lett se kikérdezés, se előadás!

A gimnáziumot leválasztották a monostortól, mégpedig az ebédlő még a gimnáziumhoz tartozott, de az "összekötő" 2. és 3. emelete, ahol valamikor a felsősök hálósobája volt, megmaradt a bencéseknek. Prefektusunk Szabolcs is ott kapott egy szobát. Az összekötő ajtaja a monostor oldalról lakattal volt lezárva. Ez annyiból érdekes, hogy így Szabolcs könnyen elérhető volt. A gimnáziumban minden egyes szobában volt egy hangszóró, a rádió berendezés a Teleki terem egy előszobájában helyezkedett el, s egy lázi fiú, aki 2 évvel felettünk járt, lett a rádiós. Nevét már nem tudom. Nehéz rekapitulálni, hogy alakult ki ez a szokás, de ha én át akartam menni Szabolcshoz, szóltam a rádiósnak, hogy mondjon be Szabolcs szobájába, a rádióba egy titkos üzenetet, például „Laci kilencet kapott”. Ez funkcionált is. Szabolcs kinyitotta a lakatos ajtót. Az osztály emeletén az ajtók felett volt egy nagyon szép fotómontázs a nyugati civilizáció történetéről, ha jól emlékszem Romulus és Remustól kezdve, a gimnázium átadásáig, Teleki külügyminiszterrel és Kelemen Krizosztom főapát képével. Azt nem tudom, hogy kinek a parancsára, de a művészetiileg, s történelmileg értékes fotómontázst tönkretették, leszedték. A WC előcsarnokban volt egy nagy láda, abba gyűjtötték a maradványt. Aznap én újra bejelentkeztem Szabolcsnál, s este 21 óra után a fotómontázs pár nagyobb darabjaival átmentem Szabolcshoz. Sajnos nem tudom, hogy ezek a darabok megmaradtak-e.

1949. május elején, az akkori kommunista külügyminiszter Rajk László meglátogatta Pannonhalmát. Az iskolaigazgatóság gondolta, hogy a gimnáziumot is meg fogja látogatni, azért dekorációnak - mint ahogy akkoriban személyi kultusz szerint - szokás volt, mindenhova Rajk képet helyeztek el. Mi persze hallottunk a látogatásról. Véletlenségből e délután magam s pár kollégával a gimnázium nagy kapuja előtt lődörögtünk. Egyszerre fentről megérkezett pár fekete luxusautó. Megálltak a kapu előtt, s Rajk kiszállt, s meglepetésként mindegyikünknek kezet adott. Mily megtisztelés!

Ezután talán pár nappal vagy héttel újra meglátogattam Szabolcs urat. Szomszédja Csóka Lajos történelem tanárunk is átjött hozzá. Beszélgettünk erről-arról, hallgattuk az Amerika Hangját. Nagy meglepetésünkre hallgatjuk a rádióban, hogy Rajkot kémkedés és Tito kapcsolatok miatt letartóztatták. Rajkot, aki az internacionális brigádban küzdött Franco ellen. Ez nem volt nagy újdonság, mert a koncepciós perek már ismertek voltak. Idővel "hazamentem" a hálósobámba. Másnap, amikor elkezdődött a napirend, végigmenve a folyosókon nagy meglepetéssel látom, hogy az összes Rajk kép eltűnt! Hogy lehetett ez? Nem valószínű, hogy egy időben magyar hírek is jelentették volna Rajk letartóztatását. Mi a megoldás?

Talán Pálmai igazgató elvtárs is hallgatta Amerika Hangját, s úgy tudta meg mi történt. Következmény, azonnal eltüntetni a Rajk képeket. Ilyen idők voltak akkoriban.

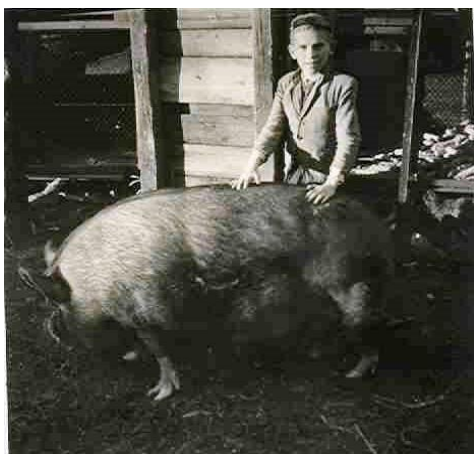
Eljött a 1948-49-es év vége. Az iskola tudtul adta nekem, hogy szeptemberben menjek Győrbe a következő osztályba. Ennek nem tartottam semmi jelentőségét, úgy mentem haza, akkor már vonattal.

Otthon Győrben megtudtam, hogy a fél pékséget használó orosz egységek „visszaadták” végre a három kemencét. Tehát 1945. márciustól 1949. májusig a fél pékséget az oroszok használták. Nekem „vidéki” gyerekeknek mindig a nyári szünidő abból állt, hogy felmehettem Pestre, és ott laktam P. Ábrahám Dezső bácsiéknál. Anny néni Lola nagyanyám nővére volt.

Ők nagyon szívélyesen fogadtak, saját gyermekük nem volt. Anny néni egyszer még moziba is elvitt, a „Anna és a sziámi király”-t néztük. Anny néniék nem voltak gazdagok ebben az időben. Dezső bácsi, mint egykori miniszterelnök csak valami kegydíjat kapott! A moziban az első sorban ültünk oldalt, a képek a vásznon úgy néztek ki, mintha Greco festette volna őket.

Másik kedvenc foglalkozásom volt Pesten meglátogatni a pannonhalmi barátokat, Alex, Kovásznay, Majos. Apám autóval vitt fel Pestre, s adott pénzt, hogy gyorsvonattal menjek haza. Akkoriban a gyorsvonat jegy drágább volt, mint a személyvonatra szóló. Nem tudom kinek, talán Anny néninek jutott eszébe, hogy meg kellene kérdezni, mibe kerül a repülőjegy. Akkor még volt Győrnek repülőtere. Mit tesz Isten, a repülőjegy kevesebbe került, mint a gyorsvonat jegy azért, mert a repülőn a gyerekek később számítottak felnőttek. Így tehát félárúval repültem haza. Amikor hazaértem, a szülők épp kint voltak a földeken valamit csinálni. Mikor mondtam, hogy repülővel jöttem haza, apám majd megvert, hogy ilyesmit kérdezés nélkül meg mertem csinálni!

Az 1949-es nyár volt talán az utolsó quasi „normális”. Volt pár péklegény, meg volt a pékséghez tartozó kisteher a kenyeret kiszállítani. Az Aero személyautót az oroszok már 1945-ben elvitték. Még két testvér volt alkalmazott, kocsisnak s az állatokat ellátni. Két vagy három tehén lehetett, ezeket naponta a nádorvárosi tehénpásztor hajtotta ki a Rába árterületére. Lehetett pár disznó is. Apám a negyvenes időkben átállt a mangalicáról az angol „Berkshire” fajra, mivel azok kevésbé voltak zsírtermelők.



27. Halbritter Mátyás a Tónival együtt
1950 körül

Volt egy híres Berkshire kandisznónk. Amikor a plébános meglátogatta a tőle átvett állatokat kérdezte, na és hogy hívják a szép erős kandisznót apám szégyenkezve vallotta be, hogy Tóninak hívják őt is, mint a plébánost. 1949 nyarán megjelent egy küldöttség a győri pékszövetkezettől. Azt akarták, hogy apám adja nekik bérbe az üzemet, amit apám elutasított. Úgy látszik pár hét múlva újra megjelentek. Ez viszont már szeptemberben kellett, hogy legyen. Engem tudniillik nem vettek fel egy gimnáziumba se, ami ismerten szeptember elején kezdődik.

Hogy valamit csináljak, apám beíratott egy gyors- és gépiró iskolába csupa lányok közé! Tehát ilyentájt jöttek a pékek újra tárgyalni. Úgy látszik akkor apám már megtört, és azt mondta, jó átadja a pékséget, de intézzék el, hogy engem felvegyenek a gimnáziumba.

A főtárgyaló, egy Belovicz nevű péklegény, adott nekem egy levelet, hogy azzal menjek el a pártközpontba, ami a Vilmos Császár úton, a régi Iparkamara épületében volt. Ott kellett keresni Belovicz bátyját, valószínű Győr város párttitkárját. Amikor bemehettem az irodájába azzal fogadott, hogy megkérdezte, melyik gimibe akarok menni. Mondom, hogy a Révai közelebb van, erre adott egy levelet, amivel azonnal elmentem a Révaiba, direkt az igazgató úrhoz. A neve talán majd eszembe jut. Ő felkísért egy osztályba, s ott is maradhattam. Tehát én “benn voltam a gimnáziumban”. Nem ismertem apám gondolatait, de pár nap múlva kijelentette a szövetkezetnek, hogy mégse adja oda a pékséget, vegyék el, ha akarják! Ez lehetett szeptember közepén. Nem múlt el több mint egy hónap, 1949. október 15-én megjelent három személy, hogy az állam nevében lefoglalták a pékséget. Az egyik azonnal rohant a garázsba, hogy az autó megvan-e. Mindent felleltároztak. Még apámnak direkt „Kéry Endre” nyomtatott mezőgazdasági zsákjait is elvették. Nagyanyámnak ki kellett jönni a lakásból, amit a nagy konyhával, s mellékhelyiségekkel együtt elvettek.

Meghagyták a lovas kocsit a lovakkal. De az egész vagy 2000 négyszögöl telket is államosítottak. Apám munkájára nem volt szükség, de azt hiszem, ő nem is vállalt volna el egy ilyen ajánlatot! Tehát maradt továbbra is a “mezőgazdaság” fuvarozással. Ekkor a kisbaráti úton 4,5 hold jobb földje volt, s az úgynevezett “nagyréten” vagy 5 hold. A nagyrétet sokszor elöntötte a Pándzsa folyócska. Az ott ásott árkok a víz apadása után tele voltak halakkal. Tehát ez maradt. Ez a két föld, egy lovas kocsit két lóval, 2-3 tehénrel, disznókkal. A szállásokat már közvetlen a “felszabadulás” után elvették.

Apámnak újra kellett idejét szervezni. Az állatokat etetni, a földeket megművelni, fuvarozni. Anyánk, aki a győri apáca iskolában végzett, mely az iskola végén szabómesteri oklevelet is adott, új tevékenységet keresett. Vettek egy kis kézi szövőgépet. Azzal kötött nagyon szép pulóvereket. Mivel olyan ügyes volt, ezzel jól keresett.

Apám a gazdaság mellett elkezdett komolyan szén és fát fuvarozni. A szabadhegyi állomás mellett feküdt a nagy Tüzép. Odafutottak be a vagonok. Onnan kellett a szén az egész város területén fekvő kisebb Tüzép-ekre szállítani. Ezt fizette az állam. Ebből kialakult a többi fuvaros számára is egy okosabb megoldás: a szén nem adták le a kis Tüzép telepen, hanem elszállították direkt azoknak, akik személyes megbízást adtak a tüzelő beszerzésére. A kocsikon volt egy mérleg, s nagy fonott kosárban mértük le az ötvenkilónyi szén, s mindjárt be is szállítottuk a tulajdonos pincéjébe. Nem kell mondani, milyenek voltak e pincék, s milyenek a lépcsők. De így summa-summarum az ember megkapta a fuvart az államtól a szállítás bérét a házhoz, aztán meg a pincébe szállítást is. Nehéz munka volt ez, sőt sokszor reggel 4 órakor már ott kellett lenni a Tüzép-en, mert ha későn ért az ember oda, már nem volt szén. Ez az egész folyamat azért is működött, mert rossz és kevés volt a szénellátás. Apámnak volt egy vasutas segítsége, de magam, mint gimnazista is sokszor segítettem.

Most ugrok pár évtizedet. Talán 15 éve hallottam, hogy régi jó barátom Alex Laci magyar nyugdíjat kap, annak dacára, hogy ő is csak katona volt. Erre én is gondoltam, beadom a kérvényt. A bírósági tárgyaláson elfogadták az egy év magasépítési alkalmazásomat, meg a 2 év katonaságot. Azt is beadtam, hogy mint gimnazista segítettam apámnak fuvarozni, és a börtön időt is. A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróságon volt a tárgyalás. A bíró dr. Kurucz Ákos azt mondta, ha írásban be tudom bizonyítani, hogy valóban dolgoztam apámmal, akkor beszámítják azt a négy évet is! Mondom neki, hát hogyan tudnám én ezt visszamenőleg igazolni! Bazsó Karcsi

unokatestvérem és Felkay Ervin osztálytársam tanúskodtak ugyan ez irányban, de eredmény nélkül! Sok levelezés után az egyik “úriember” még azt adta tudomásomra, hogy ha az ember a kommunista időben börtönben volt, kárpótlásért már vagy 1990 körül kellett volna jelentkezni. Tehát ez már “elévült”! Újra pár év múlva rendeztettem apámtól maradt iratokat, s mit tesz Isten mit találtam, a győri városháza által kiállított hivatalos igazolást, hogy én 1949-1953 között apámmal fuvaroztam! Valószínű ő szervezte ezt az igazolást. Nagy meglepetés volt, azonnal elküldtem a levelet az egykori bírónak, dr. Kurucz Ákos “elvtársnak”. Biztos az lehetett, mert nem jöhetett más válasz, minthogy elutasította a kérvényemet.

1950-51-es tanévben az állam valahogy megegyezett az egyházakkal, aminek következménye számomra fontos lett, a bencéseknek visszaadták a győri és pannonhalmi gimnáziumot. A családi tanács úgy döntött, hogy a Révait ott hagyom s átmegyek a bencésekhez. Naivan azt gondoltuk, mire én érettségihez jutok, hol lesznek már a kommunisták! Ez volt a család véleménye már a koreai háború kitörése alkalmából 1952-ben is!

Az idő akkor nagyon gyorsan elszaladt. Jött az érettségi. A tablót én készítettem.



28. Tabló, Győri Czuczor Gergely gimnázium A osztálya -1953.06.17.

Életemben, ha valamit elő kellett adni, vagy szavalni már Pannonnalmán is rettentő lámpaláz kínozott. Ennek dacára engem bíztak meg a díszbeszédet mondani. A beszéd fogalmazásakor eszembe jutott az a búcsúztató, amit talán 1947-ben, az első pannonhalmi osztály végzésénél hallottam. Este volt, talán még fáklyák is világítottak. Az árkádok végén van egy lépcső, ami felvezet a kolostor udvarába. Annak legfelsőbb podesztjéről szónokolt a búcsúztató diák, Vízkeleti nevű. Mi, az egész iskola letről

hallgattuk Reményik Sándor erdélyi költő gyönyörű versét. Nekem ez annyira tetszett, hogy a győri búcsúztatót ezzel fejeztem be:

Mondom néktek, mi mindig búcsúzunk.
Az éjtől reggel, a nappaltól este,
A színektől, ha a szürke por belepte,
A csöndtől, mikor hang zavarta fel,
A hangtól, mikor csendbe halkul el,
Minden szótól, amit kimond a szánk,
Minden mosolytól, mely sugárzott ránk,
Minden sebtől, mely fájt, és égetett,
Minden képtől, mely belénk mélyedett,
Az álmainktól, mik nem teljesültek,
A lángjaiktól, mik lassan kihültek,
A tűnő tájtól, mit vonatról láttunk,
A kemény rögtől, min megállt a lábunk.

Mert nincs napkelte kettő, ugyanaz,
Mert minden csönd más, - minden könny- vigasz,
Elfut a perc, az örök idő várja,
Lelkünk, mint fehér kendő, leng utána,
Sokszor könnyünk se hull, szívünk se fáj.
Hidegen hagy az elhagyott táj,
Hogy eltemettük; róla nem tudunk.
És mégis mondom néktek:
Valamitől mi mindig búcsúzunk.

A bizonyítvánnyal nem volt probléma, a hivatalos közlemény szerint, aki kitűnő és jeles bizonyítvánnyal végzett, annak nem kell felvételt tenni! Tehát gondoltuk, akkor már fel is vagyok véve!

Végül mégiscsak behívtak az egyetemre. Én már évekkel ezelőtt elhatároztam, hogy építész akarok lenni. Pesten beültettek egy rajzterembe, s ott különféle egymásra rakott kockákat kellett lerajzolni. Ez nem volt probléma. Aztán mégiscsak jött egy kérdés, hogy mi a véleményem Churchillről? Tehát az egyfajta “politikai káderozás” nem maradhatott el! Hiába tudtam én, hogy ilyen esetben mit kell mondani, jött 2 hét múlva a levél, hogy a felvételi követelményeknek nem feleltem meg!

Anyám egy unokahúgának férje Dr. Orbán Lajos a Művelődési Minisztériumban volt egy fontos beosztásban. Neki sikerült több Szupper unokát, “rossz származás” dacára az egyetemre bejuttatni. Nálam ez se sikerült. Mikor apámmal felmentünk Pestre a minisztériumba majd egész napot jártunk egyik irodából a másikba. Délután vége fele egy őszinte alak apámnak azt mondta, “Nézze Kéry elvtárs, a maga fiát Magyarországon egy egyetemre sem veszik fel!” Tehát így világos, apámnak bizonyára lehetett egy nagyon befolyásos ellensége! Milyen naivak voltunk mindannyian.

Tervezni kellett a következő évet! Apám összekötetése segítségével felvettek a Győri Magasépítési Vállalathoz segédmunkásnak. Azt gondoltuk, hogy mint munkáskáder a következő évben bejuthatok a Műszaki Egyetemre.

Az évet a régi győri repülőtéren dolgoztam le. Lakóépületeket kellett felújítani. A Baross híd mellől indult minden nap egy teherautóból átépített személyszállító a röptérre. E tél nagyon hideg volt, a malter befagyott. Mi, segédmunkások a kőművesekkel együtt ücsörögtünk egész nap valamelyik fűthető szobában. Emlékszem, az első hónapi fizetésemből vettem egy keletnémet gyártású Taxona nevű fényképezőgépet, ami 1.200 forintba került.

Valamikor júliusban volt egy kellemetlen operációm, orrsövény-elferdülés. A betegállomány után jött a nagy győri árvíz. Az egész Révfalu úszott. Előtte állami segítséggel önkéntesként ürítettük ki a földszintes házakat. A bútorokat teherautókkal Sokorópátkára szállítottuk, ahol minden csak le lett rakva az utcára. Valószínű nem lett sokkal kisebb a kár, mintha hagytunk volna mindent Révfaluban.

Nyárfele apám azt mondta, meg kellene csinálni a sofőrvizsgát. A katonaságnál az nagy segítség lehet! Persze saját tapasztalatból beszélt. Így még a nyár vége előtt beiratkoztam egy autósiskolában. Ősszel sikerült megszerezni a személy- és teherkocsi jogosítványt.

Közben megjött a behívóm. A pár napon az árvíz és bevonulás között már nem mentem dolgozni. Annak dacára, ha az ember igazolás nélkül kimarad, akkor később nagy baja lehet. Az embert olyan világvége érzés erőszakolta meg. Az anyám felújította apámtól örökölt "katonaládát", újra lett festve, az új K. L. monogrammal.



29. Katonaláda 1954.10.10.

Csak az állomáson tudtam meg, hogy hova visz a vonat, Komló szénbánya. MUSZOS-t csináltak belőlem! Ez azt jelentette, hogy cigányoktól elítéltekig, kulákoktól, arisztokratákig, vagy kapitalista fiókáktól, kispapokig minden volt az egységben. Komlón még nem lett kész a számunkra épített barakktábor, így egyszerűen családi lakásokba helyeztek el bennünket. Ez nagyon kellemes volt, minden szobában maximum két emeletes ágy!

Ha valaki nagyon örült annak, hogy van egy orvosi igazolása valami baj miatt, hamarosan kiábrándult, mert az első felsorakozáson az őrmester megkérdezte, kinek van orvosi papírja. A delikvenssek ugyancsak nézegettek, mikor az őrmester a megkapott igazolásokat egy mozdulattal összetépte, s a darabokat szélbe szórta.

Én is így jártam. Mielőtt bevonultam, egyszer 50 kg szénnel a hátamon elcsúsztam. A jobb térdemben porcleválás keletkezett – „Mus articulus”. Győrben meg akartak műteni, de mint apám mondta volna, ez talán neked jól jön a katonaságnál. Azonnal a bevonulás után jött az orvosi vizsgálat. Nekem valószínű túl magas volt a vérnyomásom. Ezt ugyan nem mondták, ez csak következtetés, mert olyanokat nem lehetett leküldeni az 1500 méter mély bányába. Ehelyett egy fatelepen kellett dolgozni. Sajnos viszont Komló még egész új város volt, még nem voltak se járdák, se aszfaltozott utak. Mindenütt agyag!

Ha esett az eső a gumicsizma dacára a kátyúban alig tudtunk vánszorogni. Szerencsémre a családi telefon működött, szüleimtől fiatal nagynéném Lucia is megtudta, hogy Komlón vagyok. Luca férje Bandi bácsi, mint aknafúró mérnök pár évet Komlón dolgozott. Alig egy éve helyezték őket át Gyöngyös környékére. Kedves Luca nénémről hamarosan kaptam egy levelet. A szokásos kérdések, tájékoztatások után kérdezi, hogy vajon a doktor X (a nevét már elfelejtettem) még Komlón van-e? Tudakozásom után kiderült, hogy ő a katonaság orvosa. Na, nekem se kellett mást mondani, jelentkeztem az orvosnál. A rendelőben lefektetett az ágyra, s még írogatott valamit az íróasztalán. Én összeszedtem magam, s mondom neki “Doktor úr, szívélyes üdvözlét Abonyinétől. Felállt, rám nézett, s kérdi: „Hát fiam honnan ismered?” Mondom a nagynéném! És “hogyan vannak, hol vannak most?” Nem sok mindent kellett aztán mondani, odajött hozzám, megkérdezte, mi a bajom, megtapogatta a jobb térdemben az “íz-egetet” s újra leült. Kis idő múlva ad nekem egy borítékot, minden jót kívánva. A borítékban az állt, hogy CSAK FELSZÍNTI KÖNNYŰ MUNKÁRA ALKALMAS! Na, ez a lottón főtalálat. Nem is mondom, ezután kaptam egy munkát, homokot kellett szárítani egy nagy vasládában. A mozdonyok szórták a homokot a sínekre, hogy ne csússzon a szerelvény! A következő három hónapban a munka mellett az új pufajkám feneke kilyukadt a sok ücsörgés következtében. Itt tanulgattam Goethe Faustját.

Pár hét múlva jött a rejtvény megoldása. Csinos 29 éves nagynéném utolsó komlói heteiben beteg lett, egy kellemetlen kellés keletkezett egy nagyon kellemetlen testrészén. A kezelőorvos, az én katonaorvosom volt!

Már beszéltem a MUSZOS-ok társadalmi összetételéről. Tulajdonképpen egy kitűnő társaságban voltam. Munka után a szobánkba nagy tarokk partik keletkeztek. A mafla őrmester csak nézegetett bennünket, mit csinálunk azokkal a furcsa képes-kártyákkal. Rákóczi bajtársunk furulyázott, ifjú gróf Csáky Laci pedig énekelt az operetteknek híres áriáit. Így teltek el az estek. Szerencsére nálam el volt dugva a nehezen szerzett Taxonom fényképezőgépem. Így meg tudtam örökíteni a kedvesebb pillanatokat.



30. gróf Csáky Laci 1954.10.10.



31. Komló 6 személy 1954.10.10.

Sajnos hamarosan át kellett költözni a város végén fekvő barakktáborba. Kátyú mindenütt. Csak hideg víz a mosdóban. Fürdeni csak úgy lehetett, ha az ember elment a bányászok fürdőjébe. Itt aztán csupa “négerekkel” kellett zuhanyozni. A komlói feketeszén amorf, tehát porból állt. A szegény katonatársaknak csak a szemük villogott féhéren, a meztelen testük viszont fekete volt a széntől. Ezután hallottam, hogy

bányának egyes részein a forróság miatt az emberek majd pucéran dolgoztak, negyven fok is lehetett. Más részeken viszont huzat miatt ruha dacára fáztak.



Nekünk fennszinteseknek nem volt olyan rossz dolgunk, így egyáltalán nem örültünk a hírek, hogy bennünket máshova visznek. Első állomás székesfehérvári régi K&K laktanya. Innen vitték a társaságot minden nap a befagyott velencei tóra nádat aratni. Tél volt, de a jég még nem volt vastag, így állandóan beszakadtunk, néha övig. Így kellett estig kibírni. Az ebédet teherkocsival hozták, ami az úton már rég kihűlt. Fehérvárról egy szentendrei új laktanyába jutottunk. Párszor Pestre kellett menni különféle munkára.

32. Velencei tó nádatatás 1955.01.10.

Aztán hosszabb időre az újpesti hajógyárba, ahova talán 20-30 személyt helyeztek át. Itt első dolgunk az volt, hogy a barakkunk mellet egy latrinát kellett ásni. Az nem volt más, mint egy nyitott, méter mély árok a szélén fapadozat, aztán egy gerenda szék magasságban. Azon kellett trónolni. Bizony ilyet még csak vagy 40 év múlva a híres Xian kínai városban láttam, mikor a terrakotta hadsereget látogattuk.



Különben Újpesten jó dolgunk volt. A személyzeti kantinban étkeztünk. Az ágyunk alatt volt (mindenkinek) egy kofferben a civil ruhája. Munka után átöltözve bemehettünk (valószínű nem hivatalosan) Pestre. Egy katona kolléga, Vajda Barna bevonulás előtt statiszta volt az operaházban. Ő többször becsempészett engem valamelyik előadásra. Számomra ez a többé-kevésbé kellemes "munkahely" hamarosan véget ért. Apámnak igaza volt! A jogosítványom miatt azonnali hatállyal áthelyeztek Tolnatamásiba. Persze megreszkíroztam, hogy nem direkt, hanem kerülő úton, Győrön, Veszprémen, Siófokon keresztül utaztam Tamásiba. Így legalább egy

33. Újpesti munkások 1955. 03. 10. napot otthon tudtam tölteni.

Valamikor májusban megérkeztem Tamásiba. Akkor még volt egy vonat összeköttetés Pincehely és Dombóvár között, amit az „uralkodók” nem tudom, hogy mikor, de megszüntettek. A sínek helyett kerékpárutat csináltak.

Tehát megérkeztem Tamásiba. Bizony az állomás nagyon messze volt, de nem emlékszem, hogy jutottam ki a laktanyába.

Tamásiban egy különleges alakulatba helyeztek. A zászlóalj azoknak az elítélteknek volt otthona, akiket a hadbíróság két éven belül ítelt el. Egy előnye volt az elítélésnek, hogy a katonák a büntetés letöltése után, még kötelesek voltak a maradék katonai idejét ugyan letölteni, de aztán nem számítottak „büntetett” előéletűnek. Itt mindenféle elítélte lehetett találni, lopás, rablás, csalás, engedély nélküli eltávozás, gyors b....s. A raboknak dolgozni kellett. Különböző műhelyek álltak rendelkezésre, mint szabó-, asztalos-, katonasági gépkocsijavító műhely is, satöbbi. De ugyanúgy részt kellett venni nekik a szomszédos TSZ, vagy állami gazdasági munkákban, ha aratás ideje jött. Ha jól emlékszem öt elítélt század volt, s egy „őrszázad”, aminek tagjai a katonákat fegyverrel őrizték. Az őrszázadhoz tartoztak az írnokok, sofőrök, szakácsok, s őrkatonák. Tehát ez lett az új „otthonom”.

Kiderült, hogy a zászlóalj parancsnokának, Nemes Aurél alezredes sofőrje lettem. Mindez egy jogosítvánnyal, amit 1954 nyarán szereztem, de sose volt alkalmam vezetni. Még kevésbé a vén Skoda kocsikat „kényeztetni”, javíttatni. Ha jól emlékszem az első utam az volt, hogy szombaton a Pesten lakó tiszteket ki kellett vinni az állomásra. Ez még mind ment, de aztán amikor vissza akartam menni a laktanyába, a huncut motor nem akart beugrani. Nem tudtam jobbat tenni, mint felhívtam a laktanyát, s Nemes alezredes régebbi profi Pufi nevű elítélt sofőrje jött ki engem nevetve megmenteni. Tudniillik azelőtt Pufi, alias, Magasi Ede sofőrködött az ezredparancsnoknak. De úgy látszik a minisztériumból jöhetett az ukáz, hogy az nem megy tovább. Így kerestek egy „nem elítélt” sofőrt, azaz engem.



34. Kéry László sofőr autóval 1955.06.01.

De bizony a sofőr pályám nem tartott soká. Egyszer az történt, hogy hét végén, amikor Nemes Pesten volt, a politikai tiszt parancsot adott, hogy vigyem ki őt s pár tisztet a faluba, de nem hivatalosan, hanem a nem őrzött kapun keresztül. Ez persze később kiderült, s nagy bajba kerültem. Szerencsémre a politikai tisztet pár nap múlva - nem tudom miért - letartóztatták, s így elsimult a „fekete kirándulás”! Hogy milyen hibákat csináltam még a következő időben, az már elhalványodott. Az eredmény az lett, hogy rájöttek, hogy érettségiztem s írni és olvasni is tudok. Az őrszázad legtöbb katonája alföldi tanyai legény volt, épp őrségállásra alkalmas!

A hadtápfőnök, egy régi jutasi őrmester, akkor már százados Marci bácsi írnokot keresett. Így megtettek engem hadtápfőnöknek. Mint ex gimnazista foglalkozásom se volt könyvelésről, de elég hamarosan betanultam mindent. Legfőbb munkám szerint minden nap megkaptam a zászlóalj létszámát, étlapot kellett csinálni 10 napra s egy tabella

szerint ki kellett számítani, a szakácsoknak milyen s mennyi anyag szükséges. Egy kiadási nyugtával mentek a szakácsok a raktárba szegény Sivák szakaszvezetőhöz. Ő lett az első áldozata 1956-nak.



35. Kéry László irodában 1955.12.10.

Kaptam egy irodát. Idővel Farnady Feri barátomtól egy úgynevezett néprádiót, amin ugyan csak magyar adókat lehetett fogni, így a Bartók rádiót is. Az nekem elég volt. Tulajdonképpen szerencsés ember voltam. A nagycsaládnak sok előnye van. Pár hét múlva szüleim otthon kiderítették, hogy Tamásitól 7 kilométerre lévő Pári nevű faluban Medgyasszay Lajcsi bácsi unokahúga lakik. A legközelebbi alkalommal hétvégére eltávoztam, s kimentem Páriba Merényi Gyula bácsinak és Megyaszy Klári néninek bemutatkozni. Klári néni papája Schmidhoferről, Megyaszy-ra magyarosított a pesti állatorvosi főiskola tanára volt. Klári néni első férje Farkas László állatorvos lett Tamásiba. Gyerekük sajnos nem lett. A háború végén Lacit behívtak katonának, egy lókorházat vezetett Bodajkon, a Vértesben. A Horthy által tervezett puccs napján, 1944. október 15-én érthetetlen, ismeretlen okból a német katonák Lacit pár katonával együtt agyonlőtték (lásd Tamási újság 1993. október, 8. oldal). Így, szegény Klári néni egyedül maradt, de szülei Ida néni, Medgyasszay Vince pápai református püspök húga, s férje is Klári nénivel laktak. Merényi Gyula bácsi, Tamási utolsó jegyzője feleségül vette az özvegyet. Amikor Gyula bácsi Tamásiban elvesztette a jegyzői állását, kiköltöztek Páriba. Ott lett az erdőgazdaságnál könyvelő.



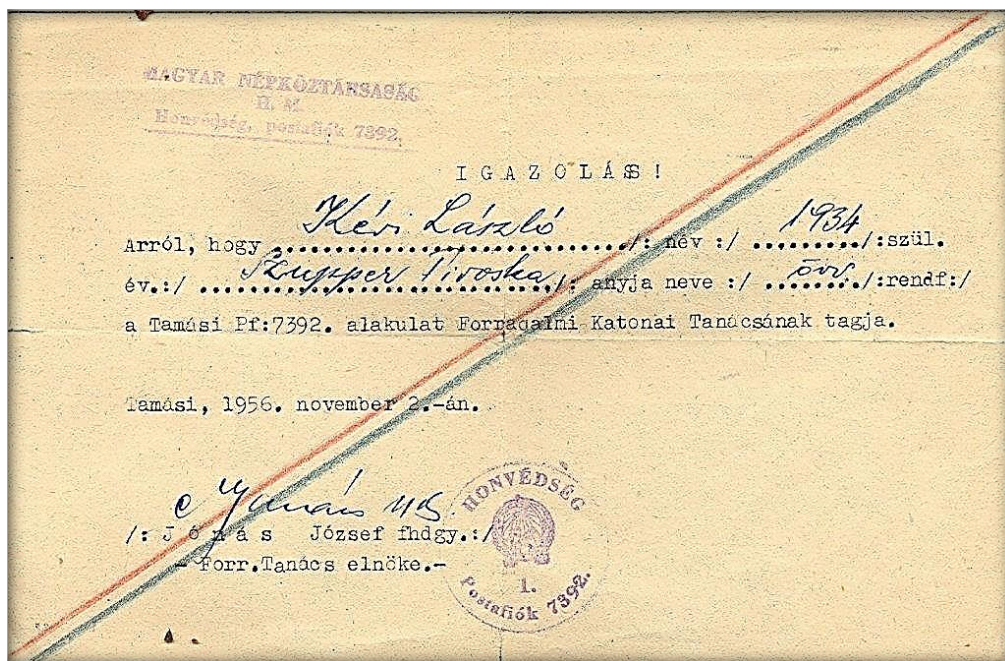
36. Klári néni, Gyula bácsi, Deák Pista, Pári 1955.10.02.

Klári néniéknél úgy éreztem magam, mint otthon. Nagyon barátságosak voltak, de a finom koszt, este nagy tarokk partik is sokat jelentettek. Próbáltam magamat, ahogy lehetett hasznosítani. Idővel, kerékpárral mentem még télen is. Minden héten kikölcsönöztem Klári néni nagy könyvtárából valami olvasnivalót. Legutolsó látogatás 1956. október 15-én, a szüretnél segítettem. Az 1956-os szüret után egy héttel jött a forradalom. Tekintettel arra, hogy Tamásinak köszönhetően 2016-ban megjelent a könyvem a forradalomról, előtte a MUSZOS időről, utána a menekülésem Ausztriába, most csak pár fontosabb dátummal foglalkozok.

Pári egy nagyon barátságos sváb falu volt, ahonnan a lakosság felét Benes dekrétummal összefüggésben kitelepítették. Az üres szép házakba felvidéki magyarok költöztek be. Gyula bácsinak sikerült egy ilyen újra megüresedett házat kibérelni egy megfelelő borospincével és szőlőhegygel együtt.

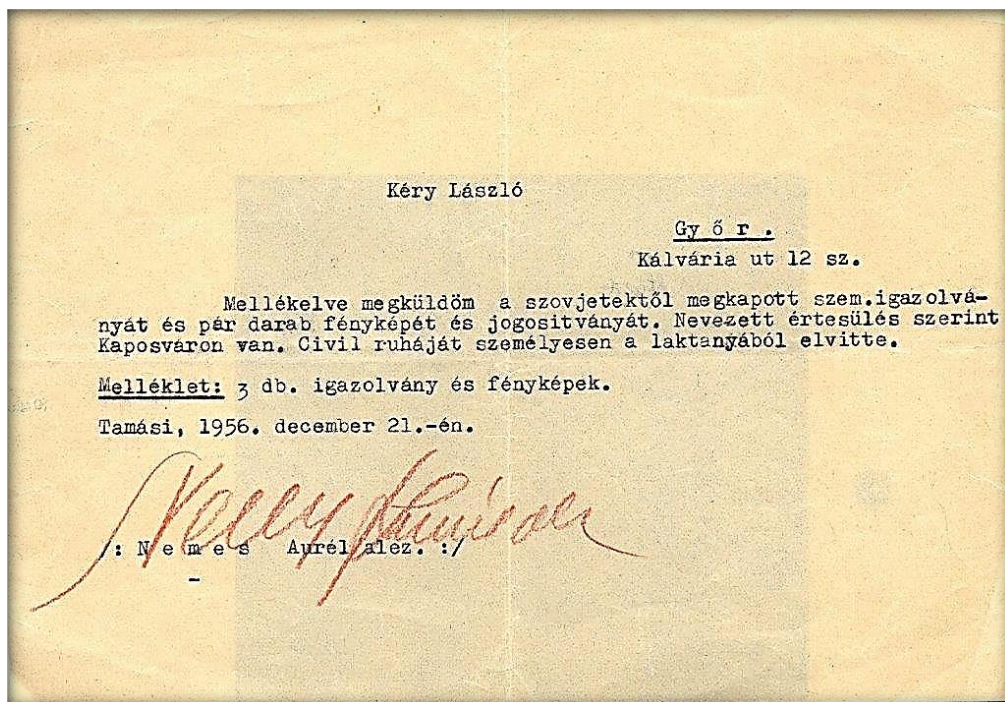
Számomra minden hétvégén a Pári kirándulás nagyon sokat jelentett. Mint hadtáp írnok hétvégei kimaradást könnyen kaptam, szabadságot viszont nem, mivel nem volt más, aki a munkámat elvégezte volna.

Tehát 1956 őszén volt Rajk László újratemetése, övele ugye Pannonhalmán találkoztam. Vélemények szerint ez quasi egy generál próba lett volna a forradalomhoz. Mi Tamásiban csak Gerő beszédét hallottuk. Nemes zászlóalj-parancsnokot Pestre rendelték a minisztériumba. Hazatérése után meg kellett alakítani a forradalmi tanácsot, aminek elnöke természetesen Nemes alezredes lett.



37. Forradalmi tanács igazolvány 1956.11.02.

Én az öt századot képviseltem. Munkámat továbbra is végeztem, a faluban vételezni, számolni, kiírni a konyhának szükséges nyersanyagokat. Valószínű november 1-jén egy tanácsülés alatt a falusi kiküldöttek jelenlétében mondtam, hogy addig, amíg Nemes a forradalmi tanács elnöke, a falusiak ne várjanak sokat a honvédségtől! Nemes élcelmezte a nemrég a laktanya mellé telepedett szovjet páncélos egységet. A katonák a mi fürdőnkben zuhanyoztak. Tehát az volt a bűnöm, hogy kimondtam az igazat. Nemes ezért küldött ki a Szovjetunióba.



38. Nemes levele 1956.12.21.

Szerencsénkre nemzetközi demonstrációk következményeként, Hruscsov meggondolta első szándékát, s Szibéria helyett hazaküldött bennünket. Mindezt én részletesen leírtam a Tamási könyvben.

Kaposvári Megyei börtön. Törzslapszám: 571-A-286
Személyi igazolvány száma: Nincs

Enlasmuschein

Szabadlábrahelyezési igazolvány

K É R I L Á S Z L Ó részére, akit a mai napon a börtönből szabadon-
bocsátottam, mert a Kaposvári Honvéd ügyészség ~~hívta~~
húntette miatt 19 56 év december hó 10. napján B szám
alatt elrendelt előzetes letartóztatását megszüntette.

Személyi adatai: Győr -n született 1934 év november hó 25. napján
foglalkozása földműves, lakik Győr Kálvária u. 12.
Szabaduláskor átvett 87 1 forintot és
Kaposvár 1957 év január hó 7. napján.

P. H.
MEGYEI KAPOSVAR. NYOMDA

Honvédtörzs
börtönparancsnek

B. V. S. Szabadlábrahelyezési igazolvány — 12041/5 Vörös Csillag Nyomda, Budapest. 1933

39. Szabadlábra helyezés 1957.01.07.

A szabadlábra helyezés után leszereltek. Utána Győrből indulva sikerült kimenekülni Ausztriába. Az első menekülési kísérletem ugyan megghiúsult. A régi Pénzügyi Palotában gyűjtötték a határon elfogottakat. Éjnek idején mondtam az őrnök, engedjenek haza, én győri vagyok!

HAZATELEPÍTŐ KÖZPONT, GYŐR — TELEFON: 34-02

Nyt sz. /195 Igazolás

Név Kéri László

Születési éve 1934. Helye Győr,

Anya neve Szappor Piszor Foglalkozása ghw.

Lak helye Győr, Kálvária u. 12. Munkahelye

Személyi igazolvány száma OK 1.060667.

A központban tartózkodott: 1957. 7. 1. hó 16. naptól
1957. 7. 1. hó 16. napig
Győr, 1957. 7. 1. hó 16. nap

Hazatelepítő Központ vezetője

7682 Győr-Sopronmegyei Ny. Győr 1957.

40. Kilépési igazolvány 1957.01.16.

Azután otthon olyan letargiába estem, hogy ha apám nem zavar el - mondván, hogy majd téged újra összeszednek, s legjobb esetben bebörtönöznek - akkor otthon maradok! A menekülést is ő intézte a Győr Sopron Ébenfurti vasutasokkal megbeszélte, hogy egy üres marhavagonba elvisznek Fertőbozig.

Onnan egyszerű volt Bécsbe jutni. A rokonok már vártak, s a második nap már beiratkozhattam a Bécsi Műszaki Egyetem Építészeti Fakultására amerikai Rockefeller ösztöndíjjal. Az amerikaiak havi 50 dollárt akartak nekünk adni, de az osztrák „Hochschule” szövetség ezt megtorpedózta, mondván, hogy akkor mi magyar menekültek anyagilag jobban állnánk, mint az osztrákok. Így csak 40 dollárt kaptunk. Azért is meg kellett szolgálni. Schule 15 óra eredményes vizsgát kellett felmutatni. Ezt úgy számolták, ha egy előadás heti 2 órát tett ki, ha abból levizsgáztunk, akkor az kettőnek számított. Ennek az volt a hátránya, hogy az ember nem logikusan készült, hanem először a könnyű vizsgákat választotta. Nálam már majdnem minden megvolt, de a matematikától félttem. Ez volt 1957. január 28-án.

Szerencsére anyám unokanővére családjánál lakhattam. Férje Erich Boltensern a Technische Hochschule-én (Bécsi Műszaki Egyetemen) volt építész professzor. A gyerekeik Erik, Liesl, Greti és Sven nálam idősebbek voltak. Erich bácsi épített magának a kertjében egy „atelier” arra az esetre, ha majd feladja a belvárosi irodáját. Ebben a nagy helyiségben helyezte el Elli néni a már előttem érkezett sok magyar menekültet. De most, január végén már csak Bazsó Péter unokaöcs és én laktunk itt.

Annak dacára, hogy én bizonyos német konyhanyelvet beszéltem, nem volt könnyű a kezdet. Nekünk magyar menekült egyetemistáknak rendezett az egyetem egy matematika kurzust. A gimiben ugyan nem volt a matematika a kedvencem, de nem volt vele különösebb bajom. Itt viszont, három év agyrozdsodás után nem sokat értettem belőle.

Bécsben megtudtam, hogy Kéthly Anna, Nagy Imre kiküldöttje az UN szervezetnél elérhető, így írtam neki egy levelet, hogy engem az oroszok deportáltak Szovjetunióba, s szeretném, ha az ENSZ különbizottságánál elmondhatnám, mi történt velünk a börtönben. Pár nap múlva kaptam egy kedves levelet Kéthly Annától, amiben jelezte, hogy a bizottság Bécsbe is ellátogat, s kihallgatja az „önkénteseket”. Így is volt, egyszer kaptam egy táviratot, amiben egy bizonyos időre az Esterházy palotában várnak. A „kihallgatás” megtörtént, egy dán diplomata, Bang Jensen becsület szavával megígérte, hogy anonim maradunk, az oroszok nem fogják megtudni, ki tanúskodott. Sajnos pár évvel később kiderült, hogy az akkori ENSZ titkár, Hammarskjöld szovjeteknek kémkedett, s lehetővé tette, hogy azok az ENSZ levéltárban azt olvassanak el, amit akarnak. Bang Jensen úrnak szomorú végzete lett. Egyszer a Central parkban halva találták. Vagy akarva, vagy nem akarva nem tudódott ki, öngyilkosság vagy gyilkosság volt.

Kedves Kéry ur,

közsönöm jelentkezését, annak alapján közöltem az Ötös Bizottsággal, hogy Ön is tanuskodni kíván a magyar forradalom eseményeiről. A bizottság a közeljövőben Európába megy és ott folytatja a tanukihallgatásokat. Eddig már egy közbeiktatott jelentést tett a közgyűlésnek, a végleges összeállítást a közgyűlés külön ülészaka elé terjeszti, amely kizárólag a magyar ügygel foglalkozik majd.

En is nagyon szeretném remélni, hogy hazatérhetünk, bár a nemzetközi égbolt nagyon felhős ebben a percben, és otthon nagyon sietnek a megkaparintott szabadságharcosokat a bíró elé állítani. Ezt a szót, hogy bíró, legjobban szeretném idézőjelbe tenni! Remélem azt is, hogy ez a nagy sötétség, ami a magyar ügy körül most összesűrűsödött valóban igazolja azt az angol közmondást, hogy virradat előtt legsötétebb az óra.

Minden jót, üdvözlettel

1957 II. 25.

Kéthly Anna

41. Kéthly Anna levele New Yorkból 1957.02.25.

ÖSTERR. POST- UND TELEGRAPHENVERWALTUNG			
Dienstliche Angaben:	Die Telegraphenverwaltung übernimmt hinsichtlich der ihr zur Beförderung oder Bestellung übergebenen Telegramme keine wie immer geartete Verantwortung.	Gattung:	Telegramm Eing.-Nr. 72/233
		= DRINGEND = LADISLAUS KERY	
		WIEN/XIII SCHLIESSMANGASSE 15=	
01172 TZST WIEN	WIEN/R 35 23 1640	Aufgegeben am 1957	
auf Ltg. Nr. 33 1957	am 23. 1957 um 17 Uhr 25 M.	Worte um Uhr	
Die obigen Angaben bedeuten: 1. den Namen des Aufgebenden, 2. die Aufgabennummer, 3. die Wortzahl (auch in Bruchform), 4. den Monatstag, 5. die Aufgabetzeit.			
KEREM LATOGASSON MEG ENGEM HOLNAP VASARNAP REGGEL TIZ ORAKOR A BIZOTTSAG ELOETTI TANUVALLOMASA UEGYEBEN = PAUL BANG - JENSEN EGYESULT NEMZETEK KUELOEN BIZOTTSAGA MAGYAR UEGY KIVIZSGALASARA			
WIEN I WALLNERSTRASE 6A +			
+ DRINGEND-XIII 15-1 6A +			

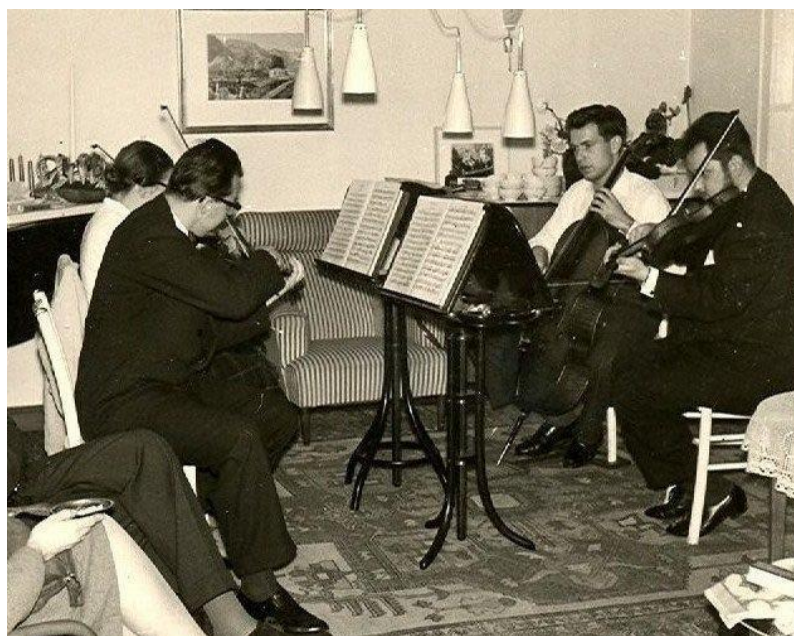
42. Bang Jensen meghívó 1957.03.23.

Tehát kezdődött az ember életében az állítólag legszebb idő, az egyetemista kor. Jött a farsang, Péter öcsémmel elmentünk egy álarcosbálra. A bállok hozzá tartoztak a bécsi élethez. Egyik nap beállított egy milánói építész, Zavelani Rossi úr, aki megnyert egy színház-pályázatot, amiben Erich bácsi is részt vett. Innen volt az ismeretség. Eda lánya németből akart doktorálni, s ezért jött Bécsbe a németjét javítani. Úgy adódott, hogy sokat jártam vele ide-oda. Egy alkalommal az Euersperg palotában volt egy quasi bál.



43. Palais Euersperg 1957.09.15.

Elly néniéknél nagy társadalmi élet folyt. Majdnem mindenki játszott valamely hangszert, hegedűt, brácsát vagy csellót. Minden vasárnap zenéltek, leginkább vonósnégyest, de néha zongorával quintettet. Erich bácsi szép basszus hangjával énekelt.



44. Kamarazene Boltenssternéknél 1957.02.10.

Elly néni húga, Tanti Éva, aki a háború előtt sok nyarat töltött Vecsenyben, most férjével, Kurttal, s kislányával, Brigittával legtöbbször ott voltak. De sok más, egyéb vendég is szívesen hallgatta a szép zenét.



45. Család felállítva az asztalnál 1957.12.24.

Nekem, mondhatnánk fiatal “mucsainak” sokat jelentett világhíres építészekkel találkozni, mint az osztrák Holzmeisterrel, a Kaliforniából híres Richard Neutra-val, vagy a finn Alvar Altoval. Még akkor is érdekes volt ez, ha az ember (a mucsai), mint pincér, “butler” próbálta magát hasznosítani. Normális hétköznapiokon viszont nagy kártya partik folytak.

Elly néni, lánya Greti, annak vőlegénye Hanno Bernheimer és én. Legtöbbször akkor hagytuk abba a bridzsezést, amikor a rigók már elkezdtek énekelni.



46. Bernheimer Hanno, Greti, barátok bridzsparti 1958.07.10.

1959-ben a közelben kaptam egy „lakást”. Egy nagy hietzingi villában lettem fűtő, s „hóhányó”, ha havazott, a járdán a havat kellett ellapátolni. A fűtés szisztéma valamikor az első világháborúban nagyon modern lehetett. Minden szobához vezetett egy-egy épített kémény. Abban szállt fel a meleg levegő. De ha fújt a szél, akkor a ház nyugati szobáiban meg lehetett fagyni, a keletiben pedig kánikula uralkodott.

A rossz szén miatt délben is haza kellett mennem, különben kialudt volna a tűz! Mindezért a munkáért lakhattam az egykori cseléd lány szobájában. Az Ornstein család valamikor nagyon jómódú lehetett, de a háború után megmaradt ugyan az óriási villájuk, de személyzet nélkül rettentő szerencsétlenek, ügyetlenek voltak. Amikor egyszer a mosogatóvíz nem folyt le, nekem a kezemmel pumpa-mozdulatokkal sikerült a dugulást elhárítani, Frau Orsntein úgy nézett rám, mint egy varázslóra.

Vége lett a második szemeszternek. Erich bácsi kapta a megbízást a híres dán építész Hansen által épített tőzsdepalota felújítására. A nyár folyamán ott dolgozhattam, mint rajzoló.

Augusztusban kimentünk Semmeringbe, ahol az Erich bácsiéknak volt egy nyaralójuk, egy egykori vadászlak. Elly nénivel itt az ablakokat festettük. Elly néni rendkívül szorgalmas, nagyon spórolós személy, de nagylelkű is volt! A konyhája híres volt a felfűjtjával, amiben minden maradékot újrahasznosított. Ha a Boltenstern házban szokásos karácsonyról írok, nem szabad elfelejteni, hogy az oroszok csak 1955 októberében hagyták el Ausztriát. Az országban Bécs, Alsó-Ausztria, mint orosz övezet bizony a háború után még nem szedte össze magát. Szegények voltak. Karácsonykor még lehetett örömet okozni. ajándékkal. A szentestén talán már 6 óra fele kezdődött a csomagok kibontása, vacsorához csak éjfél felé jutottunk! Mondhatom, a “szegény rokon” is sok ajándékot kapott, nem csak Elly nénitől, de sokszor az unokatestvérektől is.

Tehát nekem Bécsben kitűnő dolgom volt. Otthon viszont szüleimnek mindig rosszabb lett a helyzetük. Már az, hogy apám a saját hazában állandóan látta az idegeneket, akik ott terpeszkedtek. Egyszer, amikor még otthon éltem, este loptam a pékektől pár brikettet. Apám majdnem megpofozott, hogy nem tudom mindazt visszalopni, amit a kommunisták elloptak.

A háború után apám két istállót építtetett. Valószínű a régi lóistálló útban volt a kenyérgyárnak, amikor egy gőzkemencét építettek. Így az új istállóban voltak úgy a lovak, mint a tehenek. Valamikor, amikor én már Bécsben voltam ezeket az épületeket is elvették. Apám egy nagyon kedvezőtlen megoldást talált. Mellettünk lakott Böcskei bácsi nagy telkével. (Sajnos már szomorú alkalommal hallottunk róla, s lányáról.) A második szomszéd volt a Ritter ház. Itt valamikor egy kádár dolgozott. A mester már nyugdíjban lehetett. Apám kibérelte e műhelyt, s átalakította istállónak.

A Böcskei kerten keresztül, jobbra és balra kerítés biztosította az utat a kerten keresztül. Így kellett az állatokat terelni, eledelet szállítani, a tejjel „hazajönni” a mi házukba. Sajnos ez egy nagyon kínzott megoldás volt!

1958-ban apámnak az az ötlete támadt, hogy a 4 és fél hold földjét beülteti diófákkal. Így a jövőben, öregségére csökkenti a nehéz földműves munkát”. Ezt meg is csinálták, beültették az egész földet.

A fuvarozás se ment olyan jól. A Tüzép rájött, hogyan keresnek kicsit többet a fuvarosok. Nem lehetett továbbra a fuvart direkt megrendelőknél leadni, hanem el kellett vinni a Tüzép fiókokba. Ez azt jelentette, hogy kétszer kellett 100 mázsát megmozgatni. 1958 vége felé már azok a hírek jártak, hogy minden földművesnek be kell lépni a szövetkezetbe. A kommunisták a háború után felosztottak a nagybirtokokat, a földtelen parasztok így „földhöz jutottak” lettek.

Most megint rosszmájú leszek, s elmesélek egy régi családi történetet. Amikor anyám egyik unokaöccse újra házasodott, a vőlegény anyját valaki megkérdezte, hogy mi a menyasszony papája, a nagynéni büszkén mondta, hogy a nászúra egy “ tisztességes földhöz juttatott”!

Ebben az időben már Frau Ornsteinnél laktam. Az egyetem után Elly néniékhez mentem vacsorára. Utána voltak a nagy bridzspartik. Novemberben van a születésnapom. Rendszeresen anyám szokott beszámoló levelet írni, de most születésnapomra apámtól jött a levél. A postám még mindig a Boltenstern címre érkezett.

az ember egy ilyen hírre? Tehetetlenül. Nekem mindjárt az jutott az eszembe, hogy most ott maradt a három nő: Kéry nagymama, anyám s 13 éves húgom. Azonnali gondolat, hogy haza se mehetek a temetésre! De hát a temetés már rég megtörtént! Mit csinál az ember ilyen esetben? Visszavonul a szobájába?

De a szobám már nem itt volt. Hazamenjek az Ornstein házba? Ott keseregjek?

Ahogy döntöttem, az talán sokakat megbotránkoztat! A bridzshez hiányzott volna a negyedik, hát nem játszom? Tehát a rettentő hír dacára leültem az asztalhoz bridzselni. Ebben a hitben, hogy apám szélütésben halt meg, voltam elég sokáig. Tavasszal Júlia néni (Schwarczerné, Supper Júlia) látogatta meg Bécset, azaz a Boltensternéket. Nekem azelőtt is jó kapcsolatom volt vele. Sokat beszélgettünk, a külföldi rokonokról, Júlia néni egyik lánya Londonban, másik USA-ban, mostohafia Gyuri Párizsban élt. Aztán Júlia néni „otthonról” is furcsa dolgokat mondott. Nem értettem mindjárt, mintha apám nem szívbajban halt volna meg! De ezt nem mondta tisztán, érthetően. Én valahogy ösztönszerűen hallgattam, de nem kérdeztem tőle semmit. Másnap, mint szokásos Tanti megérkezett Brigittával Boltensternékhez. Ez volt a szokás, egyszer egy héten kijöttek Hietzingbe. Amikor véletlenül egyedül voltam Tantival, megkérdeztem őt, mondd igaz az, hogy apám öngyilkos lett? Nem válaszolt azonnal. De aztán átölelt és mondta, hogy igen!

Hányféle módon lehet egy embert megölni! Lehet elvinni Szibériába! Elvinni Auschwitzba! De lehet mindenét tönkre tenni, mindenét elvenni. Ez történt apánkkal is. Mindent elvettek, mindent lehetetlenné tettek. Csoda az, ha valakinek - családjá dacára - már nincs kedve tovább élni? Meghalni nem könnyű! Nekünk a kertünkben sok gyümölcsfa volt. Így könnyen lehetett a permetezésre nikotint vásárolni! A nikotin az embernek is mérge! S ha azt megiszod, szörnyű fájdalmak után lesz csak vége életednek! Nem volt más kiút! Anyánknak rettentő lehetett, amikor apám a reggeli etetésről sokáig nem jött vissza a lakásba. Anyám kiment körülnézni, mi lehet! Holtan találta az egykori disznószállásban. Mennyivel szebb, könnyebb mennyivel egyszerűbb egy szívszélütés! De mindenkinek az nem adatik meg!

Amikor másnap bementem a városba, kerestem egy üzletet, ahol fekete szalagot lehetett venni. Akkor még az volt a szokás, hogy az ember, ha a családjában valaki meghalt, egy gyászszalagot kötött a kabátujjra. Az asszonyok „gyászt viseltek” azaz egy évig teljesen fekete ruhában jártak. Anyám mesélte, hogy amikor Boór-Supper nagymama vízbefulladt, még gyászban volt anyja Giffing-Boór Gizella miatt, aki ugyanaz évben halt meg. Még az is szokás volt, hogy a gyászjelentésre ráírták, valahogy úgy „gyászt nem viselünk”!

Az élet ment tovább! Az én feladatom a tanulás volt. Technika, órák, gyakorlatok. Ornstein ház, egyetem, Elly néniéknél vacsora, fűtés, hóhányás. Így ment ez egészen addig, amíg Erich bácsi révén kaptam egy kis kétszobás lakást abban a házban, amit Erich bácsi épített. A lakbér persze meghaladta az ösztöndíjamat. Szerencsére, hiszen már 1959 óta az egyetem mellett dolgoztam is. Nem csak én, minden magyar emigráns diák. Egy nagy előny volt az, hogy a háború sok szakembert elvitt. Ha az az építész, akinél dolgoztál neked nem tetszett, másnap mehetél egy másikhoz! Én egy magyar építészhez kerültem, aki egy modellateliét vezetett. Abban az időben csak rajzokkal, perspektívákkal tudták az építészek az építetöt meggyőzni, igazukról, vagy 1:100, 1:20 méretű modellekkel. Ilyennel foglalkoztunk. Az egyik legnagyobb munkánk a Pisai katedrális, baptisterium, és torony lett a „Minimundus” nevű klagenfurti szórakozó park számára. Egy munkatárs, Gerhard Miltner is lakást keresett. Megegyeztünk, jött hozzám

lakni. Gerhard papája, mint bécsi egyetem archeológus professzora az egykori görög Ephesost tárta fel.

Gerhard több nyarat töltött ott, s sok hasznos technikával is megbarátkozott. Ezeket a modellkészítésnél is lehetett alkalmazni. Ha a homlokzat, mint a pisai katedrálisnál egyforma részekből állt, akkor csak egyszer kellett fából s egyéb anyagból azt elkészíteni, aztán üvegszállal megerősített műanyaggal lehetett azt sokszorosítani. Ezt a technikát a modellkészítésnél is tudtuk alkalmazni.

Apánk halála után anyánkra sok nehéz feladat várt. Ott voltak az állatok. A teheneket továbbra is fejni s etetni kellett. Az egész gazdaságot felszámolni! Eladni az állatokat, a kocsit. Mi legyen a földekkel? Egyedül ő ezzel nem tud megbirkózni! Törvény szerint a földtulajdonos vagy belép a TSZ-be, vagy felajánl mindent ellenszolgáltatás nélkül. Anyánk csak ezt tudta csinálni. Ott volt a négy és fél hold föld, az óriási munkával, a diófákkal beültetve. Az udvar tele gépekkel, mindennel, amire egy földművesnek szüksége van. Kocsik, az egykor gyönyörű lovas szánkó abból az időből, amikor még a Kálvária utcán is hó volt, szánkóval lehetett kimenni a kisbaráti «havasokra».



50. Szánkó 1941.02.15.

Nem tudom meddig tarthatott ez az állapot. Úgy gondolom, hogy anyám a kötést is feladta. Talán félt az egyedüllétől. Állást keresett magának. Már csak ködösen jelenik meg előttem, mintha a mentőszolgálatnál kapott volna valami munkát. Jóval később kellett tudomásul venni, hogy a kolhoz a nagy munkával elültetett diófákat mind kivágta.

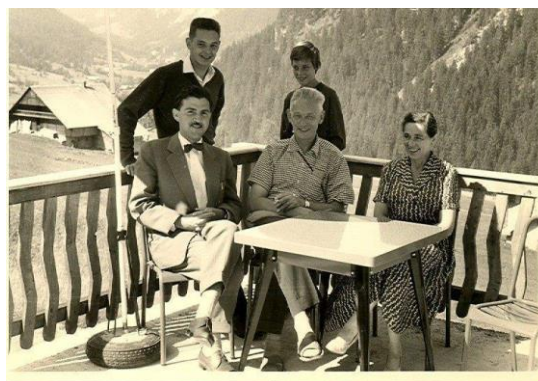
Abban az időben épült az Marcalváros az egykori Marcal árterületén, ami szántónak kitűnően szolgált, de lakónegyednek mélyen feküdt. A város talált egy jó megoldást. A mi egykori földünket laposra faragták, s azzal töltötték fel a Marcalváros egy részét.

Mindez történt anélkül, hogy segíthettem volna! Hazautazni, mint egykori menekült nem volt ajánlatos.

1959-ben, genfi menekült útlevelemmel utaztam először életemben nyugatra. Akkor még minden ország látogatásához vízum kellett. Csak az már sok pénzbe került. Első utam Münchenbe vezetett. A győri Dobos fényképész 1956 után Münchenbe telepedett le. Nála vettem egy modern AGFA fényképezőgépet. Onnan Stuttgartba utaztam, ahol anyám unokahúga Szupper Éva, Pirkner Dönciné lakott. Dönci bácsi háza is magyar menekült centrum volt. Mindenki hozzájuk érkezett. Innen Svájcba mentem, ahova két osztálytársam emigrált. Pannonhalmáról Kiskéry Loránd, Győrből Felkay Ervin. Thunban találkoztam a győri Hámori Pali bácsival, győri egykori zsákgár tulajdonos. Felesége Kata néni Fischer lány volt. Kata néni szerint a Frint családdal rokonok, amit Ria néniék meg is erősítettek. Svájból Savoyába, La Chapellbe jutottam, mivel úgyszintén anyám unokabátyja Schwarczer Gyuri családjával ott nyaralt.



51. Savoyából a szálloda, 1959.08.01.



52. Schwarczerék 1959.08.01.

Gyuri bácsi adott nekem egy kulcsot Párizsban lévő az Ile de la Cité-ben fekvő lakásukhoz. Így barangoltam Párizsban, teljesen francia tudás nélkül, egyedül. Svájcban a különféle konzervek nagyon olcsók voltak, így bevásároltam egy sereget, csak az volt a baj, hogy Párizs kellős közepén nem találtam egy üzletet, ahol kenyér félét lehetett venni. Párizsból Londonba utaztam. Itt egy nagynénit, Schwarczer Nórát látogattam meg. Ő a háború végén megismert egy angol katonát, s hozzáment. Két kislány született, amikor szegény Bobot elgázolta egy emeletes londoni busz.

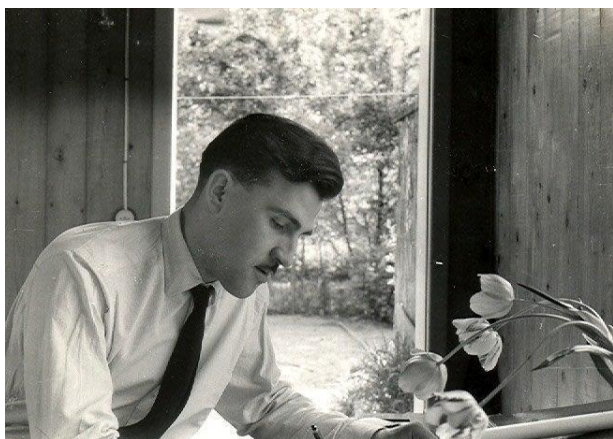
Az oxfordi utat még Bécsből organizáltam. Három hét, nyári angol tanfolyam. Meg lehetett adni, mennyi pénzt akarok kiadni a lakásra. Természetes én a legolcsóbbat választottam. Így is lett. A család ugyan kedves volt, de a fürdőkádban gyűjtötték a szennyest ruhát, fürdeni csak hétvégén lehetett. Az asztalnál a táányérokat evés után letették a földre, hogy a kutya azt tisztára nyalja. Amikor meséltem, hogy Shakespearet tanulunk, a háziasszony barátságosan felajánlotta, hogy nekik van, egy modernizált Shakespeare kivonat, az egyszerűbb, mint az eredeti! Egy hét után elegendem volt ebből, s ott hagytam őket.

Természetes döntésemhez hozzájárult az, hogy Oxfordban élt Kuster Bandi zenész, a győri Kuster család fia. Ott legalább „európai” viszonyokra találtam, de persze butaság volt egy magyarnál lakni, ha az ember angolul akart tanulni.

Az iskolában egy nagyon kevert társaság akarta Shakespeare nyelvét megtanulni. Legalább is hivatalosan. Mivel a „diákok” nagy része jómódú szülők csemetéi voltak, fontosabbak voltak a kirándulások, s egyéb foglalkoztatások, partik! Engem ez csak bosszantott, valóban tanulni akartam, a nehezen összespórolt pénzből.

Angliából Brüsszelbe mentem, Sven Boltenstern egyik „barátnője”, akivel 1967-ben kirándulgattunk az olasz lányokkal, meghívott, hogy nála lakhatok. Itt a vonaton éltem meg egy első kellemes meglepetést Európában. A vadonatúj fényképezőgépemet a vonatban felejtettem. Szerencsére vendéglátóm Nelly Huberti addig telefonált, amíg meg nem tudta, hogy a gépet valaki leadta a vonat végállomáson Lüttichben (Liege). Hát el kellett menni érte. Hol történhetett ilyen dolog, még akkor is, ha 1959-ben volt. Ma...? Így sajnos Brüsszelből nem sokat láttam.

Otthon Bécsben megkezdődött az egyetem. A nyár végén Erich bácsi egyik telkén állt egy kerti ház. Mivel az atelier foglalt volt, odaköltöztem pár hétre.



53. Kerti ház 1959.09.15.

Következő említésre érdemes esemény, azaz események 1960-ban történtek. Erich bácsinak volt egy diákja Bázeltől, egy híres bázeli patrícus család tagja Ambrosius Vischer. Ő a diploma megszerzése után Erich bácsi irodájában dolgozott. Erich bácsi kérésére meghívtak praktikánsnak a nyári szünetben. Majdnem egyidőben történt, hogy a bécsi olasz lány ismerősömtől, Eda Zavelani Rossitól jött egy levél.

Ebben egy korzikai és szardíniai útról írt. Úgy tervezték, hogy három autóval négy fiú, négy lány és egy vitorlás csónakkal akarnak vakációra menni. Az utolsó pillanatban viszont egy fiatalember (ezek már mind egyetemet végzett, nagyon jó módú szülők csemetéi voltak) lemondta az utat. A hajójegyeket már megvették. Így kérdezte Eda, hogy el tudnék-e jönni a lemondott fiú helyébe? Persze nagy örömmel válaszoltam igent. Nizzából indultunk hajóval. Akkori időben még az autókat kötélláccal emelték a hajóra. A kocsival rá kellett hajtani egy kiterített hálóra, aztán egy daru felemelte az autót a hálóra, s leengedte a hajóra. Mindent részletesen leírni, hosszú, s talán unalmas is lenne, így csak a fontos eseményeket említem. Napközben nézegettük a tájat, falvakat, templomokat, fürödtünk. Este fel kellett állítani a sátrakat. Reggelit, ebédet a lányok készítették, este mindig elmentünk egy étterembe. Itt mindig megemlítem, mi fájt itt nekem a legjobban! Mivel útitársaimnak a pénz nem volt érdekes, ők mindig a legjobb éttermet választottak, s ott a legfinomabb, de nem legolcsóbb menüket rendeltek. Gyönyörű halakat, langusztákat, nem is tudom mi mindent. Ilyen helyeken mindenből rengeteget adtak. A végén a fele megmaradt. Nekem persze fájt a szívem, hogy a sok finom, szép kitűnő (drága) ételt visszaviszik, s talán kidobják! Annál is inkább, mert bár a fiúk és lányok rendkívül kedvesek voltak hozzám, de ők nem tudták elképzelni, hogy valaki szegény legyen. Így aztán a számla mindig nyolc fele lett elosztva.

Végigjártuk Korzikát. Amikor komppal át akartunk menni Szardíniába a két sziget közti keskeny „tengerszorosban” olyan vihar volt két napig, hogy a hajók se tudtak közlekedni. Így több időnk maradt Bonifacciót megnézni. Végre mehettek a kompok, s megérkeztünk Szardíniába. Az első utunk természetesen La Maddalena szigetére vezetett. Itt van az olasz nemzeti hősnek, Garibaldinak sírja, aki 1848-ban vezette az olasz szabadságharcot Ausztria ellen. További utunkon sereg bronzkori „Nuraghi”-t vagy úgynevezett „Torre Genovese”-t láttunk. Úgy látszik Korzika bizonyos időkben Genovához tartozott. Azok építették a tornyokat vagy világítónak vagy védőtoronynak. A szép templomok, a pisai katedrális stílust vették át.



54. Útban Corsicaba 1960.08.02.



55. Hajókabinban 1960.08.20.

Az idő szaladt. Hamarosan Olbiában hajóra szálltunk, cél Civitavecchia. Ez hosszabb út volt, úgyhogy volt egy fiú kabin, és egy lány kabin. Természetesen egy elegáns étterem. Valahogy megtudtam, mibe került a hajójegy fejenként. Régi téma, a vacsora drágábbnak alakult, mint az egy éjszakáig tartó hajóút.

Civitavecchiában elbúcsúztam kedves olasz barátaimtól, s vonatra szálltam Bazel irányába. E szép útra persze otthon összepóroltam, amit lehetett. Azt gondoltam, az összeg bőséges lesz. Sajnos itt tévedtem. Ilyen „főúri” lakomák következtében nem maradt egy fillérem se. Szerencsére a vonatjegyet már Bécsben kifizettem.

Bázelben megérkezve Vischer építészek nagyon szívélyesen fogadtak. Ajánlottak a közelben egy kis családi penziót, s előleggel lehetővé tették, hogy egyáltalán tudjak egzisztálni.

A Tritzler panzióban kaptam egy kedélyes kertre néző szobát. Az öregúrral mindenről lehetett beszélni. Mint sok svájci vagy négy nyelvet beszélt. A háziasszony, dialekt nyelven „Schlummer mutter” valamikor nagy híres szállodákat vezetett, főzni kitűnően tudott.

Bázelben nagyon szép időt töltöttem, a munkám is érdekesnek alakult. Zürichben kiírtak egy színház pályázatot, azon dolgoztam.

Idővel megtudtam, ha hazamegyek Bécsbe, kapok egy kis lakást, abban a házban, amit Erich bácsi tervezett. Ezt ugyan már elmeséltem az ösztöndíj vonatkozásban.

Bázel melletti szomszédos német városban, Lörrachban vásároltam egy sereg szerszámot gondolván, hogy a bútorok nagy részét az új lakásban magam fogom csinálni. Úgy is lett. Az új lakást viszont be kellett szentelni egy, ahogy ma mondják egy bulival. Eda Zavelani Rossi, egy évet Bécsben töltött egy Müller nevezetű családnál. Azoknak három szép lányuk volt. Így aztán nem volt probléma a kommlitonok mellé a női nemet is meghívni.



56. Karasgasse 1960.09.10.



57. Parti Mülleréknél 1961.08.01.

A következő szemeszterben Balikó Laci egyetemista társammal Eisenstadtban (Kismarton) kellett egy felvételi munkát csinálni. A majd 1 km hosszú Hayden-utcát mértük fel, azt kellett lerajzolni szabadkézzel.



58. Eisenstadt felmérők 1961.08.01.

Ha már Kismartonban voltunk, akkor organizáltunk egy kirándulást Ruszba, s a Szt. Margarethi kőbányába. Bazsó Péter épp Bécsben volt, ő is velünk jött.



59. St. Margarethen 1961.08.03.

A szemeszter megkezdése után azért esténként jutott kis idő szórakozásra. Bécsben híresek a „heurigen”-ek a bortermelőknek meg van engedve, hogy saját borukat különféle inkább hideg hozzávalóval, hússal, savanyúsággal árulják házukban. Néha zene is van az úgy nevezett schrammli.



60. Heurige 1961.08.10.

1962 tavaszán Lola mama jött Bécsbe. Elly néni írta a meghívót. Abban az időben elég volt egy levél németül, amit be kellett mutatni a budapesti osztrák követségnek. Magam, mint ösztöndíjas nem tehettem ezt meg, mert honnan lett volna pénzem, mint diák. Bár Elly néni volt a meghívó, nagymama mégis nálam lakott Gerhard szobájában. Így Gerhard nálam a földön aludt. Nekem sikerült valami pénzt összeszedni, s így elvonatoztunk Salzburgba. A Getreidegassen Mozart háza melletti egyszerűbb szállodában laktunk. Következő állomás Hallstatt volt. Ott utaztam én is, persze nagymama is először életünkben egy függő kabinban. Szegény nagymama félelmében a szemét is becsukta, nem merte élvezni a gyönyörű kilátást. Következő célnak Ischl-t választottam. Nagymama még emlékezett arra, hogy Ferenc Jóska császár és király mindig Ischl-ben nyaralt. Így egy kis nosztalgia lett beépítve az utazásba.

Bécsbe hazaérkezve még lett volna egy program. Lola mama édesanyjának Klunzinger Henrietta testvéreinek több leszármazottja élt Bécsben. Henrietta vagy Harry Kolmanéven operaénekesnő volt többek közt Mannheimben. Sajnos az akkori követelmények következtében fiatalon elveszítette hangját.

Húga Helene, mint Suppan Carl Boromeus hajóskapitány neje Budapesten élt. Henriette náluk ismerhette meg férjét, Lola mama édesapját, Rucsinszki Lajos középiskolai tanárt. Rucsinszki Lajos és Suppan Vilmos, Carl bátyja egyidőben Székelyudvarhelyen ugyanabban az iskolában tanítottak.

Engem Lola mama unokatestvérei, mint Lola mama unokáját, Walter Klunzinger vagy Paul Suppan karácsony közelében minden évben családi összejövetelre meghívtak. Úgy a Suppanok, mint a Klunzingerok a háború dacára nagyon jómódúak „maradhattak” mert a lakásuk, mint egy múzeum tele volt gyönyörű antik dolgokkal. Walter abban a lakásban élt, melyben nagyapjuk, a híres mérnök Paul Klunzinger feleségével Mauch Annával. Paul Klunzinger Svábsországból származott, majd stuttgarti egyetemen mérnöki diplomát szerzett. A XIX. században sok fontos és komplikált vasútvonalat, és folyószabályozást tervezett és kivitelezett. Így Bécsben a Wien folyócska, és a Donau Kanal biztosítását is ő tervezte. A rokonság dacára, nagymama nem akarta meglátogatni őket. Talán szégyellte magát, mint „szegény” rokon. Érdekes összefüggés!

Pár napig nem folytattam a munkámat. Ekkor jött egy e-mail Lola mama unokatestvérének (Suppan Emmának) unokájától, Kupke Dorlitól Németországból. Azt írja, hogy a „COVID shut down” kihasználta családfakutatásra. Aztán kért adatokat, fényképeket. Lola mama még életében mindent odaadott, sőt még családfatervezetet Abonyi Katinak, akitől viszont én kaptam meg mindent. Ennek köszönhető, hogy a családi képet a résztvevők nevesítésével adom közre.

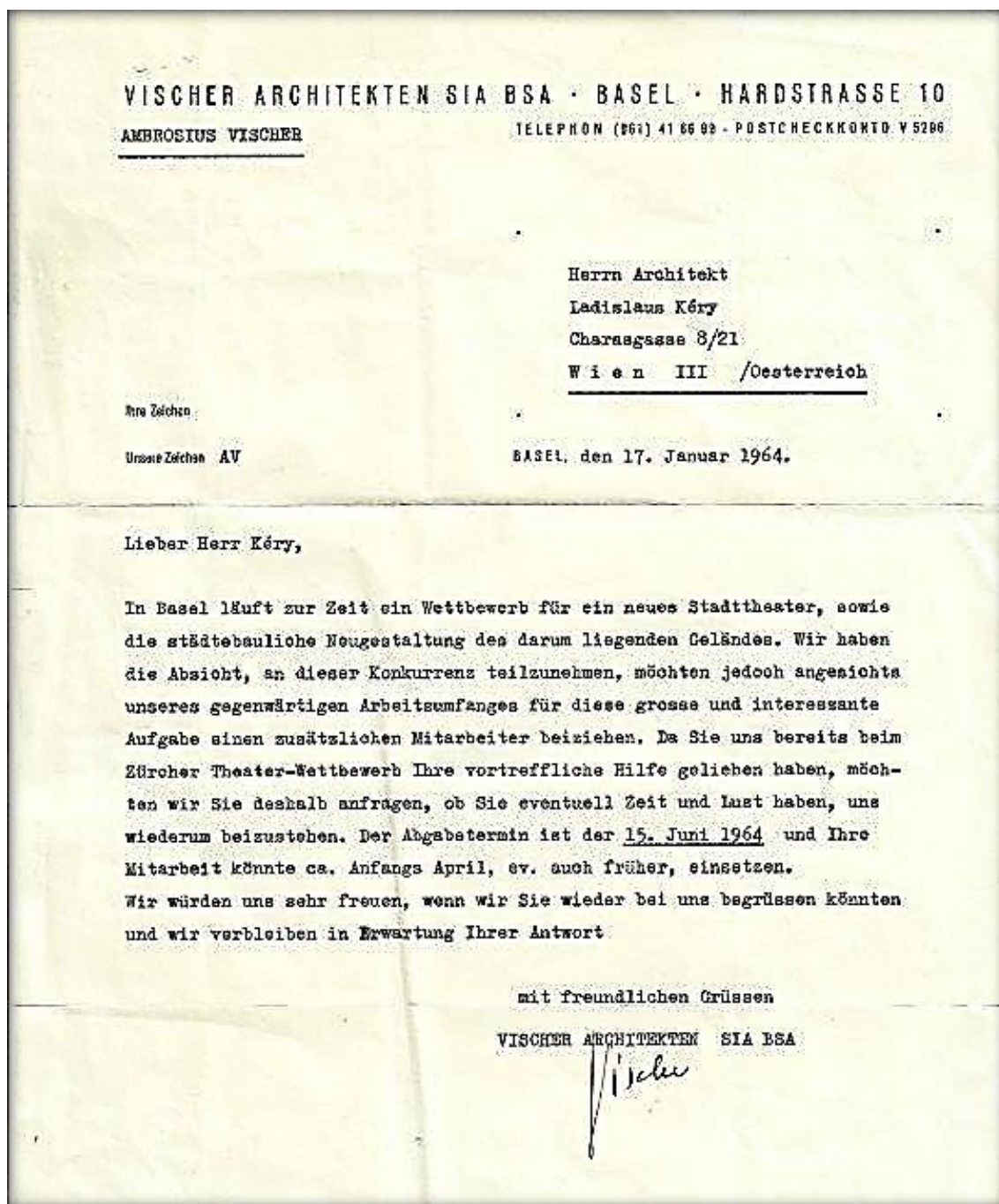


61. Klunzingers, Wertheimmer, Souppans, Inge Frölich Lola mamas cousins Wien 1958.04.04.

A: Emma Marianna Anna Suppan, Wertheimmerné; **B:** Viktor Paul Arthur Suppan's 2. neje Karola családnevét nem tudom; **C:** Viktor Paul Suppan; **D:** Inge Klunzinger, Fröhlichné, 2. férje Schimatze; **E:** Walter Klunzinger' neje Gertrud Genser; **F:** Walter Klunzinger; **G:** Anton Schimatze DR, Inge Klunzinger 2. férje; **H:** Benno Klunzinger az utolsó Klunzinger. **I.** Mariska Kollerich

Hagyjuk most el a régi múltat, a XIX. századot a Klunzingerekkel, Rucsinszkiakkal és Suppanokkal.

Már egyszer írtam arról, hogy 1960-ban Bázélban voltam, mint praktikáns. Ez a kapcsolat megmaradt, így 1962-ben saját kérésemre jöhettem, viszont 1964-ben már az államvizsgám előtt jött egy levél Vischer építésztől. Bázélban kiírtak egy színházépítési pályázatot, amire nekik, mint híres, 100 éves építész irodának quasi kutya kötelességük volt részt venni.



62. Levél Vischer építésztől 1964 01 17.

Nem jönnék-e el ezen a projekten dolgozni? Én úgy gondoltam, az államvizsga várhat, ez egy nagyszerű lehetőség számomra. Így aztán 1964-ben hat hónapot töltöttem Bázélban. Az év végén megkérdeztek, hogy az államvizsga után nem jönnék-e definitív hozzájuk. Igent mondtam, bár az eredeti tervem az volt, hogy az államvizsga után Svédországba megyek - mivel ott híres volt az építészet. Így ez elmaradt. Részben azért

is, mert Zsuzsi húgom akkor már Bécsben volt. Bázeli közelebb van Bécshez, mint Svédország.

Tehát 1964-ben még a kedves Tritschler család panziójában laktam. Viszont 1965 januárjában egy ismerős baráti család felajánlott nekem egy szobát.

A Bázeli házak úgy voltak tervezve, hogy minden lakáshoz tartozott a tetőtéren egy szoba. Vagy a cselédlánynak, vagy egy felnőtt gyereknek. Persze ez a szoba jó kicsi volt, egy WC az emeleten, de csak mosdóval. Na, gondoltam, majd hamar találok egy lakást, addig ki lehet bírni. A lakbér 50 Frank volt. Svájcban a hatvanas években jött a legtöbb „vendégmunkás”. Nagy volt a lakásínség. Így nekem is csak kilenc hónap után sikerült egy lakást kapni. Akkor itt mindent az idegenrendészetnek kellett bejelenteni. Azok arrogánsan, szemtelenül viselkedtek. Ha valamit el kellett intézni, az ember néha egy egész napot várhatott náluk. Előírás szerint mentem bejelenteni, hogy lakást akarok változtatni. Az utálatos alak kérdezi, milyen lakást, két és fél szoba, konyha, fürdőszoba? Erre azt mondja ez az utálat, „minek két és fél szoba egy személynek”. Először megdermedtem ilyen szemtelenséget nem vártam. 30 éves voltam, egyetemet végeztem! Összeszedtem magam, s mondom neki, „hát tulajdonképpen ősszel meg akarok házasodni! „Hát azt mindenki mondhatja”! Talán még az nap találkoztam Szilviával, aki az olasz konzulátuson, mint ügyvéd képviselte, védte az olasz „vendégmunkásokat”. Mikor elmondtam neki ezt az arcátlan szemtelenséget, mindjárt úgy reagált, „hát én elmegyek veled, s igazolom, hogy mi ősszel házasodni akarunk! Ezt meg is tette. Az undok rendőrhivatalnok így megnyugodott, s engedélyezte a lakásváltoztatást. Máig se tudom, volt e neki erre „hatalma” vagy csak megjátszotta magát.

Svájcban 1964 évvégén volt egy idegenellenes népszavazás, amivel nagyon megnyirbálták a „vendégmunkások” jogait. Például csak akkor lehetett munkahelyet változtatni, ha az akkori főnök abba beleegyezett! Az állam előírta, hogy melyik cégnek hány külföldit lehetett alkalmazni. Arról persze legjobb nem beszélni, amit az olasz barátaimmal láttam. Esténként ők látogatták a munkások szállásait, néha én is elmentem velük. Nagy emeletes házakat kiadott a tulajdonos, minden szobában betettek 4 ágyat, a fürdő és toalett valószínű közösen egy sereg embernek! Az egész házban csak olasz munkások laktak. Egy ágyért 80 frankot kellett fizetni. Ezzel szemben előírás szerint egy külföldinek 245 frank lakbér alatt nem lehetett lakást kiadni. Tehát egy szobáért kapott a zsaroló már 320 frankot. Ez az idegenellenes szituáció elég sokáig tartott. Ha az ember arról beszélt, hogy mennyire kizsákmányolják a „benszülöttek” az idegeneket, mindig az volt a válasz, örüljenek, hogy Svájcba jöhetnek, otthon nincs munka!

Ez időben történhetett egy érdekes, számomra kellemetlen eset. Ehhez el kell mondani, milyen volt a Vischer építésziroda beosztása. Az első emeleten az első szoba volt az idősebb fiúé, Péteré, aztán Ambrosius, majd talán a már 80 éves apjuk, Paul. Az öregúr volt a legbarátságosabb a Vischerek közül. Valószínű sokszor unatkozott, s ilyenkor bejött hozzánk beszélgetni. Az volt a baj, hogy mindig szivarozott, s sokszor kialudt a szivarja, amitől az egész iroda szivar-büdös lett. Az ő irodája után következett a mi irodánk Péter Lehnerrel. Péter úgyszintén Erich bácsinál tanult és ott dolgozott együtt Brosival. A mi szobánkban volt egy nagy papírkosár. A főnököknek viszont csak egy elegáns majdnem, mondhatnám arany papírkosaruk volt. Így a takarítónő minden este a papírszemetet a mi kosarunkba tette át. Idővel mi Péter Lehnerrel rájöttünk, hogy a hulladék között érdekes dolgokat lehet találni.

Egyszer egy számítógéppel kinyomtatott havi alkalmazott elszámolás. Bár ugyan nevek nélkül, de abban a sorrendben, ahogy az alkalmazottakat felvették. Így ki tudtuk számítani melyik összeg Péteré, s melyik az enyém! Amit az ember nem tud, amiatt nem fáj a feje.

Viszont e fecniről megtudtam, hogy nálam jóval fiatalabb svájci rajzolókat többen kerestek, mint én. Péter úgyszintén kevesebbet kapott, mint a rajzoló képzettségű irodafőnök. Ez a tény persze nem nagyon emelte munkakedvünket.

*fehälter, Prärien, Bonuse,
Autoschilderungen*

Januar 1966

*(gem. Angaben auf
Lohnzettel)*

Kunze	4 3 0 0 2 0	+
Holler	2 5 2 7 3 0	+
Lehner	8 5 3 2 7 0	+
Gut.	2 1 3 3 6 0	+
Alf	2 0 0 0 0 0	+
Schäfer	3 0 7 8 2 0	+
Baum.	2 9 7 2 5 0	+
Speyer	4 3 9 4 4 0	+
Scheller	2 5 3 7 2 0	+
Krüger	1 4 2 0 1 0	+
Schöck	1 2 0 0 0 0	+
Unkohl	9 0 0 0 0 0	+
Köhl	1 0 2 5 8 0	+
Kel	1 6 0 0 0 0	+
Kay	1 5 0 0 0 0	+
Kay	1 6 4 5 2 0	+
Reo	9 0 0 0 0 0	+
Schöpfel	1 0 0 0 0 0	+
Franz	1 6 0 0 0 0	+
Schäfer	5 5 0 0 0 0	+
Kay	8 0 0 0 0 0	+
Weri	1 5 0 0 0 0	+
Ba	1 5 0 0 0 0	+
Ma	1 2 0 0 0 0	+
Opent	1 0 0 0 0 0	+
	4 7 1 3 7 2 0	T

63. Alkalmazottak fizetése 1966-ban

Bár már harmadszor voltam Bázelen, mégis bizonyos dolgok nagyon furcsának tündek. Tudjuk, hogy Svájcban nem volt háború. A társadalmi szisztéma megmaradt feudális, arisztokratikusnak! A Vischer-Geigy család a bázeli nemesség nélküli arisztokráciához tartozott. Ez megmutatkozott a következő megfigyelésben is. Péter Vischer és öccse Ambrosius úgy negyven évesek lehettek. Az irodafőnök, aki inas kora óta e cégben dolgozott talán hatvan. Tehát megélte azt az időt, amikor a későbbi főnökök gyerekek voltak. S most, amikor az egykori inas már hatvan körül volt a főnökök úgy szólítottak őt „du Isenring chomm” (Isenring, gyere!). Tehát tegezték, s csak a családnevét használták. Eisenring „úr” a főnököket pedig úgy szólította, mint nálunk a háború előtt: Anti bácsi volt „Antal úr”, vagy „Károly úr” itt Bázelen pedig Herr Peter, Herr Brosi. Kicsit hasonló eset, amikor én is ott dolgoztam. Volt vagy két talán 18 éves inas. Én ezeket magáztam. Erre kikérték maguknak azt, s felszólítottak, hogy tegezzem őket, mint a többiek.

Még egy ilyen témájú anekdotát hallottam. Frau Merian (híres bázeli család) elmegy a henteshez, kér egy kiló filét, és még „skline stück für die magd” (egy kis darabocskát a cselédlánynak).

Az alkalmazott fizetési lista tanulmányozása után Vischerékből kiábrándulva megpályáztam egy építész állást.

Napok múlva megszólított Péter Vischer, hogy nem vagyok-e elégedett, mert egy építész érdeklődött utánam. Ott akarom hagyni a Vischeréket? Az ilyen kérdezősködés tulajdonképpen etikailag elfogadhatatlan, de Svájcba hétköznapi.

Beszéljünk kellemesebb dolgokról. Az első nagyobb munkám egy francia könyvesbolt átépítése volt. Földszint, galéria és pince. Egyszer kérdeztem a boltvezetőt, hogy ismer-e egy franciatanárt, mivel Bázelen szükséges a francia nyelv, s magam is szeretnék franciául tanulni. Schweizer úr (ez volt a neve) ajánlott nekem egy francia-svájci hölgyet, aki özvegy lett, s óraadással javította fel nyugdíj jövedelmét. A következő napokban jelentkeztem Frau Brunnernél. Szerencsére az irodámtól alig 200 méterre lakott. Valamikor én elég büszke voltam a német kiejtésemre, mondjuk olyan osztrák „hoch Deutscht” beszéltem. Nos, alig nyitom ki számat madame Brunnernél, mindjárt azt kérdezi, ugye magyar vagyok!

Ezután minden héten volt egy franciaórám. Nem voltam az egyetlen, s így madame Brunner, aki egy jó nevű Wattländer családból származott (Yvorn), elhalt bankár férjével valószínű élénk társadalmi életet folytathatott. Most, mit tanárnő többször partit adott a „tanulóinak”. Így ismertem meg a családját, Dominique fiát. Abban az időben, amikor 1956-os forradalom jelentősége még nem halványult annyira el, nekem nagyon szimpatikus volt Dominique, aki egy nagy katonaimádó volt. Talán ezredes vagy mi lehetett.



64. Esküvő László és Claudia
1967.09.02.

Ekkoriban még úgy gondolkoztam, ez a helyes, amit a svájciak csinálnak, előkészítik magukat a kommunista terjeszkedésre, vagy támadásra. Madame Brunner lányát, Constancet is megismertem.

Egy alkalommal Constance legjobb barátnőjét is meghívták. Így ismertem meg későbbi feleségemet, Claudiát. Claudia akkor Zürichben járt az egyetemre „néprajz” szakon. Ezek után próbáltuk egymást megismerni. Mindketten zene imádók voltunk. Mindkettőnket érdekelt úgy a nyelv, mint az irodalom. A természetszeretet már csak ráadás volt.

1967-ben megházasodtunk.



65. A család a templom előtt 1967.

Újra pár szót Peter Vischerről. Apósom egy repülőklub tagja volt, ahol Peter Vischer is röpült. Tehát jól ismerték egymást. Amikor megtudta, hogy házasodni akarok, kérdezte, hogy nászajándéknak mit szeretnénk! Erre előkészülve Claudia készített egy füzetet, lerajzolva a tárgyakat, amit szeretnénk. A nagyobbik részt le lehetett vágni, de megmaradt az ajándék neve, amit valaki már „lefoglalt”. Peter Vischer visszaadta a füzetet, s azt mondta, ő nagyon tréfásnak találta a konyhavekkert. Annak az ára talán 5 frank volt. Számomra majdnem egy sértés! De eszembe jutott a bázeli milliomosoknak a jelszava: „mee gitt nitt!” = man gibt nichts! Szabadon lefordítva „a gazdag nem ajándékozik semmit, nem bőkezű!”.

Marci születésénél még Vischeréknél dolgoztam. Abban az időben operálták ki az első lipomjaimat (zsírcsomó). Peter Vischer felvetette nekem, hogy ilyen kis operáció miatt én két napig otthon maradtam. Büszkén mesélte, hogy nála a hüvelykujján egy kis daganatot vettek le, s utána azonnal jött dolgozni. Szerencsétlen, 49 éves korában meghalt, mert az a kis daganat egy legveszélyesebb rák kezdetének bizonyult.

A házasság után még az én két és félszobás agglagénylakásomban laktunk. Ott született Marci fiúnk, s Ilona lányunk. A lakás lassan kicsi lett, így apósom vett a lányának egy kis sorházat, aminek a legnagyobb előnyének a fekvése bizonyult. A kert végén egy kis patak folydogált. A házunktól 100 méterre kezdődött az erdő, majd egy mezőgazdasági terület, egy fennsík. A kis kert elég volt a gyerekeknek, hogy egy homokgödröt csináljak, s lenn a pataknál egy hintát és egy tavacsát. Észrevettem, hogy a feltöltött mezőcske sose száradt ki, így rájöttem, hogy parányi források törtek ki az emelkedésből. Ebből lett aztán egy 4 x 2 méteres tavacska. A gyerekek sokszor játszottak lenn. A sok beszélgetés során gyerek higiéniairól, nem egyszer meséltem, hogy a patak, ha esett az eső egy közeli nagy farmertől trágyalé jutott a patakba.



66. Kéry Marci és Ilona 1973.05.10.

Abban is biztos vagyok, hogy néha a gyerekek a patakból ittak. Hála Isten az a sok piszok dacára (durchseichen) mindegyik erős gyerek lett.

Marci fiamat már korán érdekelte minden, ami mozgott. Az óvodából a kerten keresztül jött haza, először megnézte mi van a tavacskában. A haja mindig vizes lett, ahogy fejét a vízbe dugva kereste a könyílasokban a békákat, vagy egyéb állatokat. Hamarosan érdekesebbek lettek a madarak, különösen a vándorsólymok. Hamarosan érdekesebbek lettek a madarak, különösen a vándorsólymok. Évekig jártam vele a burgi sziklán sólyomfészket tanulmányozni. A gimnáziumban a tanára ajánlotta, hogy a megfigyeléseit adja be a Schweizer Jugend Forscht (svájci fiatalok kutatnak) vetélkedőbe.

Kapott is egy első díjat. Ilonát inkább a lovak érdekelték. Egy szomszéd faluba mentünk mindig lovagló órára. Ez még ma is fennmaradt. Majdnem a lovak, a lovaglás az oka annak, hogy 3 éve kivándorolt Amerikába, s ott ment férjhez.

Gyakran jártunk Magyarországon is, Marci nagy érdeklődése a kerecsensólyom lett. Így aztán bejártuk a Vértest, a Bükköt, s megismertünk egy sereg magyar madarászt.

Anyám, miután özvegy lett hivatalosan „kivándorolt” hozzánk, Bázalba. Ha nyáron hazalátogattunk, örömmel találkoztunk az unokatestvérekkel.



67. Szupper család 1984.07.01.

Vischerék után Buckhardt, majd Preiswerk építészirodákban dolgoztam. Munkám mindig érdekesebb lett. 1972-74 között fő feladatomból homlokzattervezés lett. Így

terveztem a bázeli Roche cég "Grossraumbüro"-ját, majd az emmenbrückei vásárlócsarnokot.



68. Roche bau 1974.12.10.

1974 végén a Ciba-Geigy kémiai gyár egyik építésze lettem. Itt a cég minden államban lévő gyárépületeivel kellett foglalkozni. Németország Brunsbüttel (Schleswig-Holstein) Grenzach, USA, Kína - Quingdao, Egyiptom, Singapur. Utazni is sokat kellett, de minden érdekes volt. Törökországba úgy jutottam el, hogy egykori építész munkatársam, Izmet Görgün Bázélból hazaköltözött. A kapcsolat megmaradt. 1986-ban apósommal Curt Glattharral jártuk végig Kis-Ázsia nyugati részét, természetesen Isztambult is a Topkapi szerájjal.



69. Isztambul 1986.09.01.

A törökországi utam előtt már többször voltam Tunéziában és Kairóban. Az ottani mecsetek, paloták nagyon tetszettek nekem! Egy alkalommal Bécsben megkérdeztem

Boltenstern Erich bácsit, vajon miért nem tanultuk az egyetemen az arab, mohamedán építészetet. Erich bácsi véleménye az volt, hogy az nem eredeti, hanem gyökerei a késő keresztény, vagy bizánci stílusban találhatók. Összehasonlítva a két iskolát, amikor itt Európában a gótika uralkodott (1200-1400) Kairóban a mameluk, úgyszintén nagyon szép stílusban építették gyönyörű vallásos műveiket. Ehhez jött még az orientális hangulat.

Menjünk vissza Bázélba!

Az élet, a viselkedés, a nyelv! Őszintén szólva, nekem, aki egy bécsi irodalmi nyelvvel jöttem Svájcba, az itteni dialekt nem nagyon tetszett. S bevallom, nem is nagyon akartam megtanulni. Az itt tartózkodás elején mindenki megpróbált az emberrel „hoch Deutschot” beszélni, úgy az irodában, mint később Claudia is. A gyerekekkel én csak irodalmi németet beszéltem, így nekik nem volt az probléma, mint sok más svájcinak, akik kinnal törik az igazi németet.

Anyósom szerint anyánk jobban beilleszkedett a bázeli életbe akár, mint én. Utolsó éveiben a Ciba-Geigynél a főkantinban dolgozott, mint kantinos dáma. Sajnos itt jött ki egy betegség, amit valószínű otthon szerzett a sok gyapjú kötéssel. A finom gyapjú por ráment a tüdejére, amiből végül asztma lett. Erős pedrizon orvossággal még 10 évig élhetett. 1995 áprilisában a rieheni diakonissza kórházban meghalt. Pár hónap múlva, hamvait a sikátori temetőben édesanyja, Boór Piroska sírjába helyeztük. Utána a gyásznép meglátogatta Vecsenyben Szupper nagyapám egykori házáat, ahol mind a hat Szupper lány született.

Ekkor egy barátságos nyugdíjazott főorvos, a halasi születési Monspart úr lakott ott. Érdekes, Monspart úr Jobst Kazival lakott Pesten internátusban, amikor egyetemisták voltak. Most 26 év után hallottam, hogy ő 2021. januárban 95 évesen elhunyt. Még egy-két éve viszont lovagolt.



70. Gyászolók Vecsenyben 1995.05.15.

Miután Magyarországon is régebben megdőlt a szovjeturalom, mertem hazamenni. Meglátogattam Tamásit a régi katona, illetve börtöntársaimmal.



71. Szabó Béla etc. 1996.10.23.

Páriban már nem élt senki. A temető szélén megtaláltam Klári néni szép fekete obeliszkjét földön fekvő. Mivel ő református volt, a katolikus temetőben nem engedték meg, hogy szülei sírjába temessék. Túros Pista barátom ajánlotta, hogy valamit kell csinálni a sírkövel, mert a végén a cigányok ellopják. Így aztán a plébánost is konzultálva úgy döntöttem, hogy felállítatom, az obeliszket a szülők sírjára. Felíratom az ő nevüket is. Isten nyugosztalja Klári nénit, s Gyula bácsit, a testük ott marad a temető szélén, a névtelen sírban. Az emléküik viszont a fősoron a szép obeliszken fog díszelni!

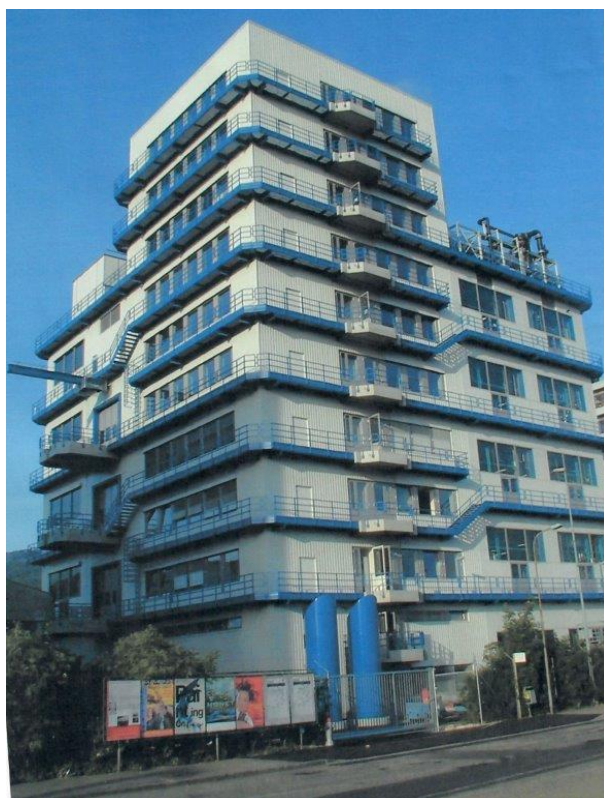


72. Megyaszaý sír Páriban

Munkám következtében Kínába is el kellett mennem, Quingdaoba. Ciba-Geigy megállapodott egy kínai vegyi gyárral, hogy bizonyos festékeket közösen akarnak gyártani. Viszont előtte át kellett építeni a régi ócska gyárukat. Ezért többször voltam

tárgyaláson Kínában. Egy alkalommal épp ott tárgyaltunk, jött egy fax, hogy Ciba-Geigy és Sandoz „házasodnak”. Ennek az lett a következménye, hogy mindenkit, aki 58 évnél idősebb volt, nyugdíjaztak. Így én 1997. január 1-je óta nyugdíj állományba kerültem. Idáig, ahogy itt mondják, mint „papirli schweizer” nem mertem önálló építész irodát nyitni. Ciba-Geigy rám mert bízni 100 milliós építkezéseket, de ha önálló lettem volna, valószínű még egy kutyaólat se kaptam volna tőlük! Nagyobb építész egységet vagy statikus munkát ex külföldinek sose adtak volna. Kis családi házak építése engem nem érdekelt! Nem érdekelt, hogy veszekedjek a megbízókkal, s minden buta kívánságukról lebeszéljem őket. Példám volt egy jó svájci barátom, aki dacára, hogy kitűnő építész volt, csak családi házepítésből kellett neki megélni!

Most viszont úgy gondoltam, a nyugdíjból meg tudok élni, s ha jön valami megbízás, akkor az is jó. Szerencsémre egy cseh gépészmérnök barátommal, akivel 25 éven keresztül több kémiai gyárat építettünk, kaptunk egy nagy gyár tervezési és kivitelezési megbízását. Így nem kellett 62 éves koromban attól félni, hogy unatkozok a nyugdíj időm alatt. Egy kémiai gyár sose lesz kész, ha minden be is van fejezve, mert akkor jön a berendezőktől a parancs: ezt is, meg azt is meg kell változtatni, javítani.



73. Rohner-gyár fotó

Így az utolsó feladatom után 73 évesen mentem igazán nyugdíjba.

Természetesen, mint önálló építész más jövedelemmel rendelkeztam, nem úgy, mint egy alkalmazott. Az új pénzügyi szituációm, na meg a gyakori tunéziai látogatás autóval, rávitt arra, hogy egy tisztességes, nagy autót vegyek. A Toyota Landcruiser elég nagy volt arra, hogy kedves rokonokkal, Dóri nénivel, Anti bácsival, Pirkner Évával, s Judit húgával, és saját autójukban Szepezdi Csöpivel, s nejével rövid heti vakációt rendezzünk. Az első ilyen hetet Sopronban, a Lövérékre töltöttük. Onnan látogattuk meg többek közt a nagycenki Széchenyi kastélyt.



74. Nagycenk 1999.

Egy másik évben Egerből kirándultunk Poroszlóra a Tisza-tónál s megkerestük Herczog Tomi egykori börtöntársamat. Ő is mesélte, hogy ha „szabadon” is élt a forradalom után, minden esetében éreztették vele az akkori tevékenységét. Mindig hátrányba szorították. Talán még a börtönben szerzett betegség következtében szegény Tomi ezután hamarosan meg is halt.

A nagy autót ki kellett használni, így a bázeli építész barátainak, s nejüknek kétszer is megmutattam egykori hazám szép részeit. A megmaradt „felvidéken” megkerestünk sok szép gótikus református templomocskát. Megláttuk a híres Tokajt. Fehérgyarmatnál átnéztünk Ukrajnába.

Munkám mellet a családfakutatás lett a fő szenvedélyem. Mint már a kezdetben írtam, a Kéryeket Tárkányban, majd Györszentmártonban kellett keresni. A Supperokat Pozsonyban. Nem egyszer jártam ott, ahol Jávor Tibor segítségével nagyon sok adatot találtam a Supperokról, Mayerekről. Jávor Tibor anyánk másodfokú unokatestvére volt. Egy modori bejegyzésben olvastam, hogy Sámuel szépapám egyik gyerekének egy kiskunhalasi szenátor Supper József lett a kereszta. Így a következő út Halasra vezetett. Amikor Halason a református templom parókiában adatokat keresgéltem, a tiszteletes úr mondja, keresem fel Nagy Szeder István urat, ő mindent tud Halasról. Úgy is volt. Rengeteg adatot kaptam tőle. Felvilágosított arról, hogy Halason a XIX. században a „Nemes Tanács” üléseiről kitűnő protokollok léteznek. A legérdekesebb adat szerint egy Supper Joan Drezdából jött úgy 1770 körül Halasra. Nos, örültem, hogy megtaláltam a kulcsot.

Mindez már a kommunizmus bukása után volt. Kröger Otto egykori építésvezetőm Brunsbüttelből újabban Drezda mellett dolgozott. Megbeszéltünk egy találkozót. Én azt reméltem, hogy majd beülök a plébániákra, s ott tálalok Supper nyomokat. Itt viszont felvilágosítottak, hogy a nagy drezdai légitámadáson a legtöbb plébánia megsemmisült, tehát ez nem vezethet sehova. Valaki viszont azt ajánlotta, hogy menjek el abba az irodába, ahol az új drezdai polgárjogot megszerzők fel vannak jegyezve. Itt meg is találtam Supper Johan patkolókovács és borkereskedő regisztrálását 1775. április 18. kelettel. A meglepetés, hogy Supper Joan Magyarországról származott egy „Klutzmannsdorfból.” A rejtvényt Szövényi Zsolt, Medgyasszay Piroska unokahúgom

kőszegi férje oldotta meg, mondván, hogy Kőszeg mellett van egy osztrák falu Lutzmannsdorf! Következő utam így Lutzmannsdorf-ba (Locsmánd) vezetett. Itt is nagy segítséget kaptam néhai Ritter Heinz tanítótól, aki beajánlott egy locsmándi történészhez, Prickler úrhoz, aki a kismartoni (Eisenstadt) püspöki levéltárban dolgozott. Amikor őt felkerestem, egy nagyon szimpatikus úrra találtam. Megígérte, hogy utána fog nézni. Pár hét múlva jött rengeteg adat tőle. Érdekes módon olyasmit is talált, hogy a locsmándi Supperok egyik csemetéjének keresztszülei Prickler úr ősei voltak. Mindezt már részletesen leírtam a Supper Clan Magyarországon című monográfiában 2015-ben.

Valahogy a családkutatás következménye lett, hogy 2000. májusban az összes elérhető Supper leszármazottat meghívtuk Győrbe egy családi találkozóra. Sok személy az én generációm számára új volt, de az idősebbek ismerték a pesti Supperokat. Ők tulajdonképpen a halasi József szenátornak, Sámuel ősünk öccsének utódjai voltak. Nevüket már Halason „Szuper”-ra magyarosították.

Így megtiszteltek bennünket, győrieiket, Schubert Éva, Szuper Géza családjával. A bécsi unokatestvérek is megjelentek.



75. Supper találkozó 2000.05.10.

A 2000-es találkozót megismételtük 2004-ben. Supper-Szepezdi Dezső vulgo Pubi rendezte 2015-ben az utolsó összejövetelt Pesten.



76. Claudia

Magam, mint a család „névtelen jegyzője” azóta sok-sok kapcsolatot tartottam a család távolabbi részeivel, legyen az esküvő, vagy keresztelő. Persze a régi, háború előtti időket, amikor Vecsenypusztán vagy Bakonyszentlászlón Supper Pista bácsiéknál nyaralt a nagycsalád pesti, vagy bécsi része, azt nem lehetett megismételni!

Befejezésül talán pár szót a kisebb családomról. Sajnos úgy adódott, hogy már nem élek együtt Claudia nejemmel. Nem váltunk el, de hivatalosan „külön élünk”.



77. Marci 2009-ben

Marci fiunk mondhatni egy kutatóintézetben dolgozik, eredetileg, mint biológus, jelenleg inkább statisztikai programokat szerkeszt, hogyan lehet megközelíteni úgy az emlősök, mint a madarak számát egy-egy vidéken. Ez a kutatás nagyon jól ment a koronáig, bejárta az egész világot erről a témáról szemináriumot tartva. Marci felesége Peruból származó szép „latina”. Sajnos csak egy fiuk van Gabriel. A csemete idén lesz 18 éves, jelenleg gimnáziumba jár.



78. Ilona 2020-ban

Ilona Julia lányunk sok bázeli év után, utazásai közben megismert egy amerikai úriembert, s itt mindent feladott, s hozzáment a floridai születési Johnnyhoz. Sajnos különösen a korona problémák miatt még nem kristályosodott ki, hol fognak élni.

Mielőtt Ilona itt hagyott bennünket kétszer is organizált Magyarországon egy modernizált tanyán, Mórahalom közelében nagyon jól sikerült nyaralást. Egy ilyen alkalommal Pusztaszert is meglátogattuk.



79. Kéry László Gabriellel 2007.

Pannonhalmával fejezem be az összefoglalást. Sajnos a legtöbb iskolatársról úgy Pannonhalmán, mint Győrben nem tudok. Kivétel Kiskéry Loránd, és a győri Felkay Ervin. Alex Laci, úgyszintén RLSZ tag Bonnban él. 2003-ban még érettségi találkozót tartottunk Pannonhalmán. Én, mint tiszteletbeli tag, hiszen én már Győrben érettségiztem. Mind a négyen egy korosztály vagyunk, több és kevesebb öregségi bajjal. Így nincs problémánk miről telefonálgatni, téma mindig van.

Végül is azzal a véleményközléssel fejezem be „munkámat”, én úgy gondolom, hogy az életben azok a legboldogabbak, akik ott élhetik le életüket, ahol óvodában jártak.

Köszönöm türelmeteket, hogy elolvastátok ez „írományt”!

Bázel 06, 2021. március 06.

Halbritter Ernőnek, s Tamásnak ezúttal mondok köszönetet, hogy segítségükkel egyáltalán lehetővé tették ezt a munkát.